HISTORISCH

BAARN

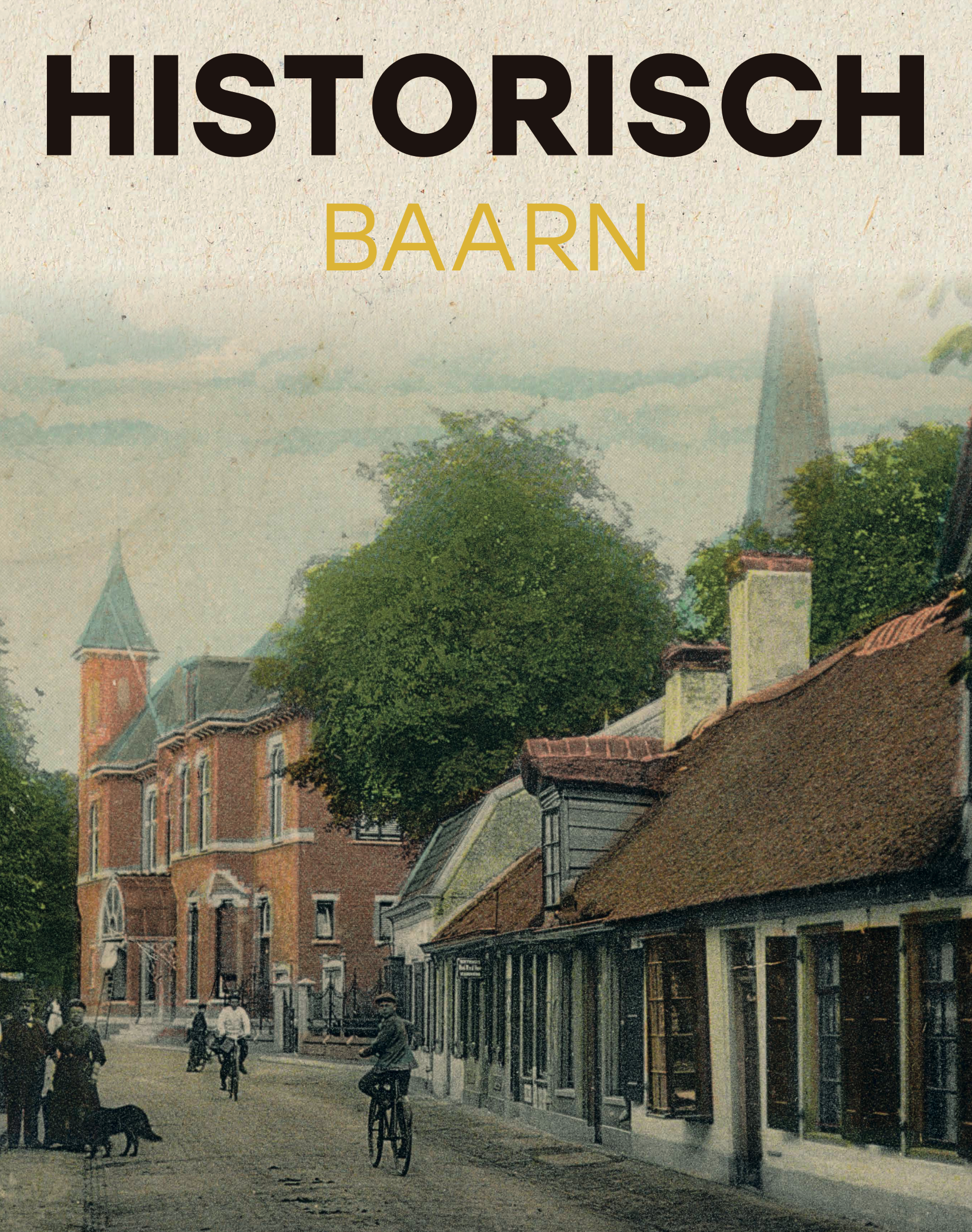

VOORWOORD

Onze mooie gemeente Baarn kent een rijke historie, waar vandaag de dag gelukkig nog heel veel van is te bewonderen.

Voor de oorsprong van het dorp Baarn gaan we terug naar de twaalfde eeuw.
Toen ontstonden er vele nieuwe nederzettingen in onze omgeving, waaronder Baarn. Het gehucht zal toen uit wat boerderijen hebben bestaan. In de veertiende eeuw ontstond de kern van het dorp rond de Brink, waar toen ook de Pauluskerk is gebouwd.
Omstreeks 1350, bijna 675 jaar geleden dus, verleent de bisschop van Utrecht aan Baarn stadsrechten. Dat betekende dat Baarn een stuk zelfbestuur kreeg. Stadsmuren heeft Baarn nooit gehad, maar we werden dus wel een heuse 'stad'. En al bleef Baarn eerst nog bescheiden van omvang, tijdens de Gouden Eeuw en daarna werd het 'ontdekt' door rijke kooplieden uit Amsterdam.

Zij lieten tot ver in de achttiende eeuw zomerverblijven en jachthuizen bouwen, waaronder Paleis Soestdijk en Kasteel Groeneveld. Van deze groei profiteerde ook de plaatselijke middenstand. Er vestigden zich in het Baarnse centrum kruideniers, meubelmakers, bloemisten, kledingontwerpers en schoenmakers. Zij etaleerden hun producten en zo ontstond een echte winkelstraat.
De Laanstraat had zelfs de bijnaam: 'Baarnse Kalverstraat'. Na de aanleg van de spoorlijn Amsterdam-Amersfoort 150 jaar geleden (onlangs nog groots gevierd) nam de handel en industrie toe en werd Baarn echt een villadorp. Daarnaast had Baarn zelfs vorstelijke allure, doordat Paleis Soestdijk werd bewoond door leden van de Koninklijke familie.

Wandelend door de dorpskern en door de boomrijke lanen is nog altijd te zien dat Vorstelijk Baarn veel van zijn historische charmes heeft behouden en als woonplaats erg geliefd is.

Dit verzamelboek, waaraan met name onze Historische Kring Baerne heeft meegewerkt, licht diverse onderdelen van de rijke geschiedenis van Baarn uit. Het is leerzaam en leuk om je te verdiepen in de plaats waarin je woont. Met nieuwe ogen kijk je naar je omgeving, met zijn mooie gebouwen, monumenten, parken en landgoederen. Ik wens iedereen die met dit boek aan de slag gaat veel verzamel- en leesplezier!

Burgemeester Mark Röell

COLOFON

Copyright © 2024
Historische Kring Baerne

Eerste druk 2024

In opdracht van: Jumbo Den Blanken Baarn
Illustraties: Paul van Hutten, Lisette Kuizinga, Machteld Olthof
Teksten: Frits Booy, Wil Hordijk, Douwe van der Meulen, Machteld Olthof
Verder medewerking van: Floor-André van den Berg, Joost den Blanken, Mariette van Oosterwijk Bruyn, Derek Willis
Website: www.historischekringbaerne.nl
Concept en productie:
Local Loyalty Group, Tilburg
www.localloyaltygroup.com

Alle rechten voorbehouden. Niets in deze uitgave mag worden vermenigvuldigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt in enige vorm zonder voorafgaande toestemming van Historische Kring Baerne.

JUMBO DEN BLANKEN -BAARN-

50 HISTORISCHE KRING Baerne

JUMBO WINKEL

De winkel van Toon en Jopie den Blanken in Hilversum.

Supermarkt Jumbo aan de Laanstraat begon in 1939 als melkhandel in Hilversum, gedreven door de grootouders van de huidige eigenaar, Toon en Jopie den Blanken. De zaken gingen goed en in 1973 werden supermarkten geopend, onder andere in Baarn, door de oudste zoon Ad en zijn vrouw Marianne. De naam 4=6 had te maken met het spaarzegelsysteem: klanten konden zegels kopen bij de boodschappen die uiteindelijk voor elke 4 gulden die werd ingelegd 6 gulden opleverde.

Voor de moderne supermarkt werden twee leegstaande panden in de Laanstraat afgebroken. Al gauw groeide de winkel uit zijn jasje en werden er uitbreidingsplannen gemaakt. De supermarkt, die in 1982 een samenwerking aanging met C1000, werd flink gemoderniseerd. Nog weer later werd de winkel naar achteren uitgebouwd, zodat er ook een ingang met parkeerterrein aan de Leestraat werd gecreëerd. Het assortiment werd uitgebreid met veel verse waren zoals vlees, brood en kaas. Later zijn ook lokale ondernemers zoals banketbakkerij Hendricksen, bakker Kuiper en kaasboerderij Staelenhoef hun producten gaan verkopen in deze winkel.

In 2011 werd C1000 overgenomen door Jumbo, een Brabants familiebedrijf dat al bijna 100 jaar bestaat. De winkel kreeg in 2015 een make-over naar de Jumbo-formule en inmiddels staat sinds 2007 alweer de derde generatie aan het roer: Joost den Blanken. Van bediend worden door winkelpersoneel tot zelfbediening was een hele overgang. Nu kunnen we zelfs onze eigen boodschappen scannen en hoeven we niet eens meer langs de kassa. In 2023 bestond supermarkt Den Blanken in de Laanstraat 50 jaar. We zijn benieuwd wat de volgende 50 jaar aan vernieuwingen zullen brengen. Zeker is in ieder geval dat Jumbo Den Blanken niet meer uit het centrum is weg te denken.

1. *Supermarkt Den Blanken 4=6 in de Laanstraat, toen nog geen voetgangersgebied.*

Onder het parkeerterrein liggen de sporen van een 12e-eeuwse boerderij.

2. *Het terrein aan de Leestraat waar nu de achteringang en de parkeerplaats zijn gesitueerd.*
3. *De groente- en fruitafdeling, alles nog in guldens geprijsd.*
4. *C1000 Den Blanken, met daarboven textielwinkel Turkenburg.*
5. *De nieuwe gevel na de uitbreiding.*
6. *Jumbo Den Blanken, anno 2024.*

DE LAANSTRAAT WERD VROEGER WEL DE 'BAARNSE KALVERSTRAAT' GENOEMD.

7. *Slagerij Blokker in de Brinkstraat in 1910. De slagers slachtten zelf hun varkens.*

8. *Benning was een prachtige speelgoed- en serviezenzaak in de Spoorstraat.*

WINKELS

Toen er na de aanleg van de spoorlijn in 1874 veel rijke Amsterdammers in de zomermaanden naar Baarn kwamen, veranderde ook het winkelaanbod. Naast de talloze kleine winkeltjes voor de dagelijkse boodschappen verschenen er ook chique winkels. Oude woonstraten zoals de Laanstraat en de Brinkstraat kregen een winkelfunctie. Men sprak zelfs over de 'Baarnse Kalverstraat'.

Voor de komst van de supermarkten waren er in veel straten kleine bakkerswinkels, groenteboeren, kruideniers en slagers. De slagers slachtten zelf hun varkens en koeien. De groenteboer, de melkboer en de bakker leverden hun waren aan huis met de bakfiets. Katholieken kochten bij de katholieke winkelier en gereformeerden bij de gereformeerde. Enkele winkels die er nog steeds zijn, hebben een rijke geschiedenis, zoals banketbakkerij Hendricksen en bakkerij Kuiper. Ook juwelier Van Doorm bestaat al meer dan 100 jaar; inmiddels leidt de vierde generatie het bedrijf. Boekhandel Den Boer verkoopt al boeken sinds 1887. In 1905 trok H.J. den Boer erin en kreeg het gebouw de stijl van de destijds populaire jugendstil. En wie heeft er niet eens een pot verf of een paar kwasten gehaald bij Schmidt-Koelewijn aan de Dalweg, in de volksmond beter bekend als 'Schmidtje'?

Veel winkels zijn verdwenen, zoals de beroemde stoffenzaak van Ralph Polak. Die winkel trok mensen uit het hele land. Veel oudere Baarnaars herinneren zich ook Benning, een prachtige zaak aan de Spoorstraat die speelgoed en serviezen verkocht. Dan waren er nog bloemenzaken zoals Van Herwaarden op de hoek van de Spoorstraat en de Laanstraat. Hij won talloze prijzen met zijn bloemstukken. Later vestigde zich daar Verdegaal's bloemsierkunst. Banketbakkerij Oudwater op de hoek van de Laanstraat en de Teding van Berkhoutstraat was beroemd om zijn turcotaartjes naar geheim recept en had een tearoom waar afternoon tea kon worden besteld.

Er was zelfs een Minikorf, met verscheidene winkeltjes en een lunchroom, deze maakte plaats voor een uitbreiding.

Het voormalige pand van Apotheek Bierhaalder aan de Nieuwstraat.

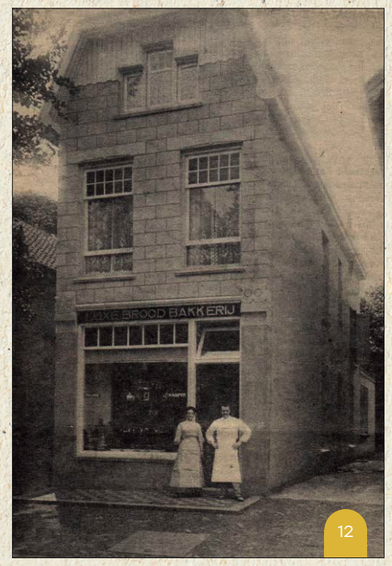

9. *De Hema op de Brink heette vroeger Warenhuis 1001 van de heer Voskuyl.*

10. *In deze bloemenzaak in de Laanstraat zit nu kledingzaak Wim Hogeveen.*

11. *Hendricksen heeft een banketbakkersgeschiedenis van meer dan 100 jaar.*

12. *Op 25 mei 1913 opent Hendrik Kuiper zijn broodbakkerij in Laanstraat 51.*

De Nijverheidsstraat, met op de achtergrond een stalhouderij.

M.C. Escher ontwierp tapijten voor zijn goede vriend De Cneudt.

HISTORISCHE BEDRIJVEN

In villa Courbe Voie aan de Eemnesserweg vestigde zich in 1941 de handweverij en tapijtknoperij van Edmond de Cneudt. De ontwerpen daarvoor werden aangeleverd door bekende kunstenaars, onder wie Escher. In 1912 werd het nieuwe postkantoor aan de Teding van Berkhoutstraat gebouwd, ontworpen door rijksbouwmeester C.H. Peters met verwijzingen naar de gotiek (spitsbogen) en de renaissance (trapgevels). De eerste deur links gaf toegang tot het verblijf van de directeur die bij het postkantoor woonde. De opening vond plaats op 25 juli 1913. Nu is er een kinderdagverblijf gevestigd. Het oude postkantoor bevond zich in de Hoofdstraat.

Bruidegom was een bekende dahliakweker aan de Nieuw Baarnstraat waar hij ook een winkel had. Daarachter waren de dahliavelden tot aan de Smutslaan. Net als dahliakweker Hornsveld won hij veel prijzen met zijn bloemen. In de Ericastraat bevond zich van 1922 tot 1972 een slachthuis waar koeien, kalveren en varkens geslacht werden, soms wel 25.000 varkens per jaar. Toen de hygiëne-eisen toenamen en de buurt last kreeg van de stank, werd het slachthuis gesloten.

Baarn kende veel uitgeverijen en drukkerijen waarvan Bosch & Keuning de bekendste was. Op het hoogtepunt waren er wel 300 personeelsleden. Het doek viel in 2007. Natuurlijk kent ook iedereen drukkerij Bakker aan de Laanstraat, die vroeger de Baarnsche Courant uitgaf. Op Eemnesserweg 50 was de eerste telefooncentrale, gebouwd in 1890 in chaletstijl. De initialen NTM in het glas-in-loodbovenlicht staan voor Nederlandsche (Bell) Telephoon Maatschappij. Tegenwoordig heeft het pand een woonfunctie.

Er waren vroeger allerlei bedrijven die we nu niet meer tegenkomen, zoals stalhouderijen. Zeker in een villadorp als Baarn kwamen die veel voor. Later, toen steeds meer mensen een auto aanschaften, werden dat vaak garages. Natuurlijk mag in deze rij Phonogram niet ontbreken. Vele jaren zorgde de aanwezigheid van Philips in Baarn voor veel werkgelegenheid. Door de terugloop van de verkoop van grammofoonplaten sloot het bedrijf in de jaren '90 van de vorige eeuw zijn deuren.

13. *In dit huis waren de toonzaal en de kantoren van weverij De Cneudt gevestigd.*

14. *Het nieuwe postkantoor in de Teding van Berkhoutstraat.*

15. *Dahliakweker Bruidegom had op verschillende plekken in Baarn kwekerijen.*

16. *Het slachthuis aan de Ericastraat.*

17. *Uitgeverij Bosch & Keuning begon in 1915 in deze voormalige boerderij.*

18. *Dit telefoonhuisje aan de Eemnesserweg was in gebruik van 1890 tot 1924.*

FABRIEKEN

Bekend in heel Nederland was de muisjesfabriek van Hofleverancier De Ruijter aan de Dalweg. Cornelis de Ruijter begon in de Brinkstraat met een banketbakkerij, in een boerderij die later werd afgebroken en plaats maakte voor het fraaie pand met de serre dat er nog steeds staat. De geboortemuisjes die hij ontwierp waren zo'n succes dat zij de grondslag vormden voor het bedrijf. Naast muisjes produceerde het bedrijf ook hagelslag en vlokken. Vooral de blikken met afbeeldingen van de koninklijke familie waren populair. In 2007 verhuisde het bedrijf van Baarn naar Utrecht. Direct na de opening van de spoorlijn in 1874 vestigde zich G. Dekker in de Brinkstraat met een limonadefabriek voor de bereiding van limonadesiroop, vruchtensappen en mineraalwater. Hij werd zelfs hofleverancier van H.M. de koningin-moeder. In 1972 kwam de winkel bij de keten Gall & Gall.

Van 1932 tot de jaren zestig was er een sigarenfabriek in Baarn: Tingana, gevestigd in de pas opgeheven Westerschool in de Ferdinand Huycklaan. In 1952 verlieten wekelijks zo'n 200.000 sigaren de fabriek. Sigarenbandjes van het merk Washington werden geliefd bij verzamelaars. In 1877 kreeg Baarn een gasfabriek, een initiatief van twee rijke villabewoners: Jhr. J. Hartsen en J. Ed. Texeira de Mattos. Op 1 januari 1878 brandden de eerste straatlantaarns in Baarn. In 1903 nam de gemeente de fabriek aan de Gaslaan over. Het distributiebedrijf heeft tot 1988 bestaan. Er staan nu woningen. Aanvankelijk produceerde Conimex nasi goreng, bami goreng en sambal vanuit het huis van de familie op de Eemnesserweg. Het straatje naast het koetshuis heette al snel de uiensteeg. In 1979 verhuisde het bedrijf wegens stankoverlast naar het industrieterrein. Nu is Conimex eigendom van Unilever.

Na de oorlog was er een grote vraag naar speelgoed. Frits Kohler en meubelmaker Henk van Daan voegden hun namen samen tot Koda. Het houten speelgoed werd onder de naam Jumbo in de handel gebracht. Het bedrijf aan de Plataanlaan groeide en wel 50 mensen verdienen er hun brood. Er werden ook meubels voor scholen geproduceerd. Toen het bedrijf door het doortrekken van de Plataanlaan onbereikbaar werd, verkocht zoon Gert alles en verliet Baarn.

De tapijtfabriek van Reinhard Scherenberg aan de Hoofdstraat.

19. *In 1974 vestigde limonadefabriek Dekker zich in de Brinkstraat.*

Heel Baarn rook naar anijs als de muisjes werden geproduceerd.

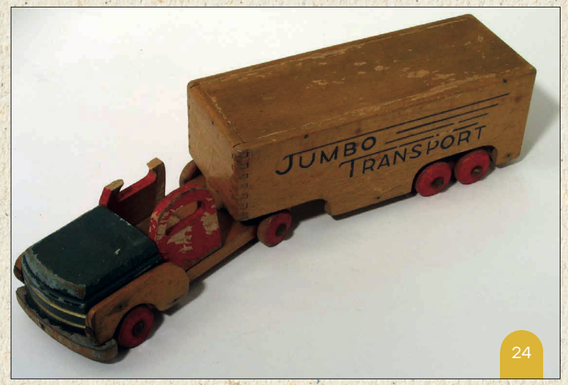

20. *Banketbakker De Ruijter begon in dit pand met zijn beroemde muisjes.*

21. *Sigarenfabriek Tingana in de Ferdinand Huycklaan.*

22. *In 1878 brandden de eerste straatlantaarns in Baarn. De gasfabriek was een particulier initiatief.*

23. *In dit pand produceerde Conimex zijn nasi, bami en sambal.*

24. *Jumbo was het merk van houten speelgoed van de timmerfabriek Koda.*

WOONWIJKEN

Prinses Irenelaan, voorheen Wittelaan, in het Prins Hendrikpark.

50 Woningen kwamen er op de Plantage, het voormalige terrein van de Philips Phonografische Industrie die daar sinds 1953 was gevestigd. Door de enorme groei van de vraag naar singletjes steeg de verkoop tot grote hoogte met artiesten als de Rolling Stones en The Who, maar ook Nederlandse artiesten zoals Boudewijn de Groot. Door de terugloop van de verkoop van grammofoonplaten moest de fabriek in 1995 worden gesloten. In 1997 konden de eerste bewoners hun huis op de Plantage betrekken.

Tuindorp Eemdal 6, of Legodorp zoals de wijk in de volksmond heet, werd gebouwd eind jaren negentig. Het bestaat uit een halfronde weg (Regenboog) met radialen. Het uitzicht op de rivier de Eem is grandioos.

Het Wilhelminapark, ook wel 'Hoog Baarn' genoemd, werd ontwikkeld door project-ontwikkelaar H. Sweris. Hij liet op het hoogste punt een langgerekte vijver graven ter verfraaiing, de Wilhelminavijver. In de lanen met meer dan 100 jaar oude bomen staan veel riante vrijstaande villa's uit het begin van de vorige eeuw, omgeven door grote tuinen. In 1920 bouwde de Socialistische Arbeiders Woningbouwvereniging een complex van 138 arbeiders- en middenstandswoningen. Kenmerkend zijn het centrale Mesdagplein en de hoog opgaande zadeldaken. Die daken zijn inmiddels verlaagd. Het Rode Dorp is aangewezen als beschermd dorpsgezicht. En waarom heet het het Rode Dorp? Is dat vanwege de kleur van de dakpannen, de oorspronkelijke kleur verf, of omdat de eerste bewoners allemaal 'rood' stemden? We weten het niet.

Voor 1800 was de Oosterhei een klein onderdeel van de enorme vlakte die zich uitstrekte van Amersfoort tot Huizen. Men leefde van de schapenteelt. De Oosterhei bestaat uit woningen uit de periode 1850 tot heden, veelal arbeiderswoningen, voormalige boerderijtjes en middenstandswoningen. Het was een gezellige buurt met veel bedrijvigheid, maar ook veel armoede. De saamhorigheid en de humor ontbraken niet.

Het Wilhelminapark en het Rode Dorp zijn beschermde dorpsgezichten.

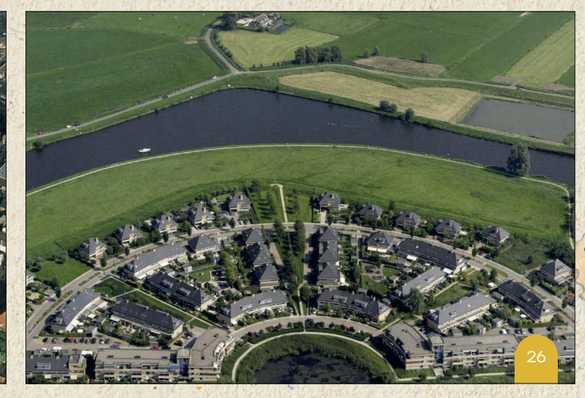

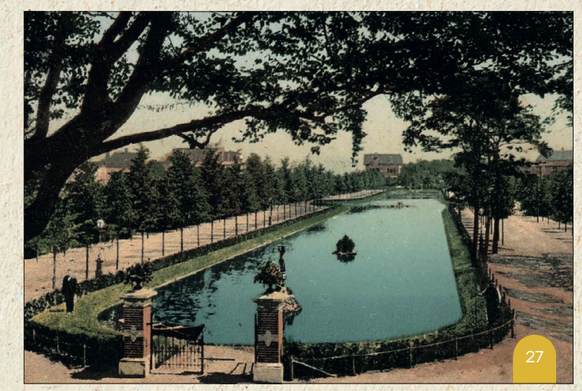

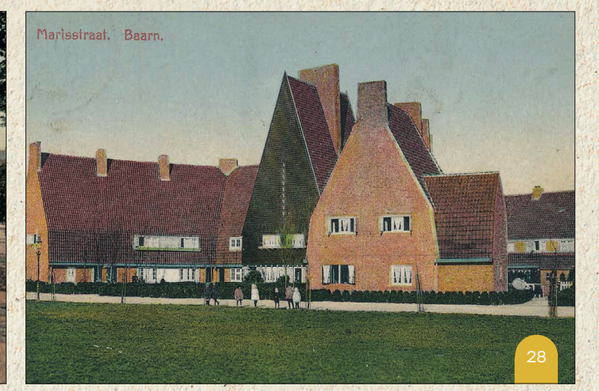

25. *Deze woningen werden gebouwd op het terrein van de voormalige Philipsfabriek.*

26. *Het Legodorp bestaat uit een halfronde weg met radialen.*

27. *De Wilhelminavijver werd ontworpen ter verfraaiing van het Wilhelminapark.*

28. *Kenmerkend voor het Rode Dorp zijn de hoge daken.*

29. *Aan de Oosterstraat vindt men woningen uit de periode 1850 tot heden.*

Het postkantoor van H.M. de koningin-moeder tegenover het paleis.

BIJZONDERE WEGEN

Een van de oude uitvalswegen van het dorp is de Eemweg, die loopt vanaf de Kerkstraat tot de Eembrug. Ter hoogte van de Kerkstraat stond vroeger het tolhuisje.

De Kerkstraat heette vroeger de Schaapsdrift. Hierover werden de schapen uit de schaapskooi aan de Veldstraat naar de Oosterhei gebracht. De boerderij aan de Kerkstraat en de achterliggende grond zijn door de gemeente opgekocht voor de bouw van de Schilderswijk.

De Torenlaan is van oorsprong een zichtas vanuit buitenplaats De Eult naar de toren van de Pauluskerk. Hij werd aangelegd in 1735. Het zuiden van de laan is omgeven door parkbos. In de jaren dertig van de vorige eeuw zijn vrijstaande en dubbele middenstandswoningen gebouwd langs het noordelijk deel.

Het eerste stuk van de Laanstraat is vanouds bewoond geweest en heette oorspronkelijk de Holle Weg. Na de opening van het station in 1874 werd deze straat volgebouwd met winkels. In 1876 werd de straat vernoemd naar burgemeester Laan. Enkele boerderijen (De Rieten Dakjes) herinneren aan het agrarische verleden van Baarn.

De Oude Utrechtseweg was een oude verbindingsweg met Utrecht en liep vanaf het punt waar de Laanstraat uitkwam op de Prins Hendriklaan (destijds Dennenlaan) over het spoor naar de huidige Bruglaan-Prinses Marielaan. Er stonden prachtige villa's zoals Hoogwolde. De kerk is gesticht op door prins Hendrik de Zeevaarder ter beschikking gestelde grond.

Andere oude verbindingswegen waren de Amsterdamsestraatweg, de Hilversumsestraatweg en de Biltseweg. De doorgaande route door het dorp liep van de Eemweg door de Hoofdstraat over de Brink naar de Laanstraat, de Laandwarsstraat en de Oude Utrechtseweg.

De Kerkstraat is genoemd naar de Rooms Katholieke Nicolaaskerk.

30. *Bij het tolhuisje aan de Eemweg moest tol worden betaald.*

31. *Achter de Kerkstraat waren vroeger weilanden. Nu is dat de Schilderswijk.*

32. *De Torenlaan stamt al uit 1735. Het was een zichtas op de Pauluskerk.*

33. *Na de opening van het station kwamen er veel winkels in de Laanstraat.*

34. *De Oude Utrechtseweg was een oude verbindingsweg met Utrecht.*

De hekjesdoorgangen vóór de bouw van het Kippenbruggetje.

BRUGGEN

De eerste Emmabrug over het spoorwegravijn had een lage en open leuning. Leuk voor het uitzicht, maar ook gevaarlijk. Naar verluidt kukelde een rijtuig een keer het ravijn in doordat het paard schrok van een onderlangs rijdende trein. Daarna werd de leuning verhoogd. Deze eerste brug kruiste het ravijn loodrecht en daardoor waren er daar bochten in de Amsterdamsestraatweg. Vanwege het toenemende verkeer werd in 1936 een nieuwe brug gebouwd.

Het Kippenbruggetje werd in 1911 gebouwd op initiatief van enkele villabewoners. Het verbindt het Prins Hendrikpark met de Gerrit van der Veenlaan, toen nog Spoorweglaan geheten. Tot die tijd bestonden de overgangen van het spoor uit hekjesdoorgangen en dat was natuurlijk best gevaarlijk. De brug heeft een spanwijdte van ruim 30 meter en is alleen toegankelijk voor voetgangers en fietsers. Het is een rijksmonument.

Er zijn twee ruïnebruggetjes langs het spoor aan de Gerrit van der Veenlaan. Ze stammen waarschijnlijk uit 1874, aanvankelijk opgetrokken uit houten stammetjes, later uit grof cement. Naast het poortje kon men via een trappetje het spoor oversteken. Toen het Kippenbruggetje werd gebouwd, was dat niet meer nodig. De grootste ruïnebrug bestaat uit twee delen, met elkaar verbonden door een halfronde zitbank. De brug is er nog, maar valt niet erg op omdat hij zijn oorspronkelijke functie heeft verloren. De eerste brug over de Eem dateert al van vóór 1300.
In 1898 werd een nieuwe dubbele klapbrug gebouwd. In die tijd passeerden 800 boten per jaar die watertol moesten betalen. Deze brug werd in 1960 vervangen door de huidige brug. Door de eeuwen heen is deze overgang over de Eem het strijdtoneel geweest tussen de Hollanders, Utrechters en Geldersen. Vandaar ook dat er vroeger een kasteel stond, Huis Ter Eem.

De eerste rijbaan van de A1 op de brug over de Eem kwam tot stand in 1952. De tweede rijbaan in 1972. Vanaf 2018 werd de A1 verbreed met vier rijbanen. Langs de brug zie je in spiegelbeeld de namen Amer, Hamer en Hemus, de oude benamingen van de rivier de Eem. In de bossen van Baarn en bij de grote buitenplaatsen zijn nog tal van kleinere bruggetjes te vinden. Een stenen bruggetje in het Cantonspark is zelfs een rijksmonument.

Er was vroeger een veerpontje bij Kuijer aan de Eem.

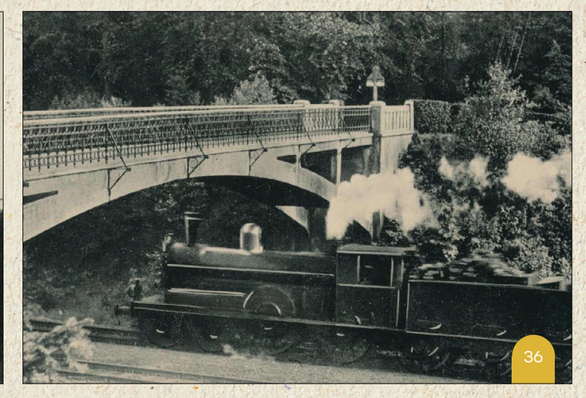

35. *De eerste Emmabrug over het spoorwegravijn had een lage leuning.*

36. *Het Kippenbruggetje was een initiatief van villabewoners. Hier zie je ook de stoomtrein uit Hilversum.*

37. *Door het poortje van de ruïnebruggetjes kon men het spoor oversteken.*

38. *Dit is de oude dubbele klapbrug gebouwd in 1898. Boten moesten tol betalen.*

39. *De eerste rijbaan van de A1 kwam tot stand in 1952.*

OPENBAAR VERVOER

Eeuwenlang reisde men vanuit Baarn over de wegen naar Amsterdam, Amersfoort, Hilversum en Utrecht te voet of met paard en wagen. In de jaren 1895-1925 reed er ook een paardentram naar Soestdijk en Soest, over een lengte van 5,4 km. De laatste jaren was dat een tractortram. De tram was aanvankelijk populair. Met Pinksteren vervoerde men wel 2000 mensen.

In 1874 kreeg Baarn een treinverbinding met Amsterdam en Amersfoort. Toen stroomden toeristen toe, dagjesmensen maar ook bezoekers die voor langere tijd in Baarn vakantie wilden houden. Het spoor werd gebouwd op grond verkocht door prins Hendrik, die een koninklijke wachtkamer eiste. Er zijn maar enkele stations die zo'n koninklijke wachtkamer kregen (Amsterdam, Den Haag Holland Spoor en Apeldoorn). Station Baarn HSM is dan ook een rijksmonument. Op de eerste verdieping van het fraaie station kwam een restaurant dat via de buitentrap bereikbaar was. Ook was er een bierhal waar nu de trappen van de onderdoorgang zijn. Het station werd ontworpen door een collectief van ingenieurs en tekenaars van de Hollandsche IJzeren Spoorweg Maatschappij. In 1946 werd de spoorlijn geëlektrificeerd. Ter gelegenheid daarvan werd door Groei & Bloei een tegeltableau aangeboden dat is ingemetseld in de buitenmuur langs perron 1.

In 1898 kwam er ook een spoorlijn van Baarn naar Utrecht en kreeg Baarn een tweede station, het gebouw waarin nu Eethuys-Café De Generaal gevestigd is. Het perron, nu terras, lag aan de kant van het Baarnse Bos en heeft nog de prachtige originele gietijzeren overkapping. Er reed een stoomtrein die in de volksmond Bello werd genoemd. In 1948 werd de buurtspoorweg elektrisch en vanaf toen reden de treinen van Utrecht door naar het station op het Stationsplein.

Veel later kwamen er ook busdiensten naar de plaatsen in de omgeving, zoals de bus van de Soester firma Tensen naar Spakenburg. Veel in Spakenburgs kostuum geklede vrouwen stapten uit in Baarn om te gaan schoonmaken in de villa's.

Tot slot was er nog het pontje van Kuijer, die de mensen die aan het Zuidereind woonden de Eem overzette, tenminste als hij er zin in had. De pont bestond uit een ongeveer negen meter lange roeiboot waarin 20 mensen vervoerd konden worden.

Het tegeltableau op perron 1.

De stoomtrein naar Utrecht werd Bello genoemd.

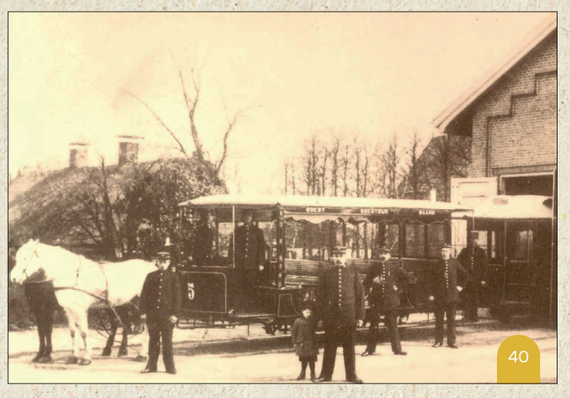

40. *Er reed in het begin van de vorige eeuw een paardentram naar Soestdijk en Soest.*

41. *In 1922 werden de paarden van de paardentram vervangen door een automobiel.*

42. *Het station had zowel een restauratie op de eerste verdieping als een bierhal op de begane grond.*

43. *In 1898 kreeg Baarn ook een spoorlijn naar Utrecht. Het perron lag aan de kant van het Baarnse Bos.*

44. *De bus van de firma W.C. Tensen naar en van Spakenburg vervoerde veel Spakenburgse werksters.*

HORECA – CAFÉS

Café Nieuw Baarn aan de Leestraat, tegenover café Prins Hendrik.

Baarn heeft altijd een gastvrije reputatie gehad, met een scala aan horecagelegenheden van chique tot gezellig en informeel.

Op de Oosterstraat was het levendige Oostersch Café gevestigd. Het bord op de foto laat zien dat hier Van Vollenhoven bieren werden geschonken. Bij het café hoorde ook een speeltuin. Naast gezelligheid was er echter ook sprake van aanzienlijk drankmisbruik, vooral tijdens periodes van werkloosheid en armoede.

Het huidige café Prins Hendrik had vroeger verschillende functies, waaronder een lunchroom, een fietsenwinkel en een sigarenzaak, voordat het weer werd omgetoverd tot een bruin café. In de tijd dat de leeftijdsgrens voor het schenken van alcohol nog 16 jaar was, was dit café erg populair onder leerlingen van Het Baarnsch Lyceum.

Café Kuijer, nu bekend als Eemlust, bestaat al meer dan 200 jaar. Het diende als ontmoetingsplaats voor schippers die lading kwamen lossen. Wanneer de Eem bevroren was, vierde men feest met muziek en konden schaatsers binnenkomen over matten.

In 1876 opende het Kasteel van Antwerpen zijn deuren op Laanstraat 57-59. Het had een gezellig terras en trok later vooral jongeren aan om te dansen. Het heeft ook een periode als hotel gefunctioneerd voordat het in 1983 failliet ging.

Veel ouder is de herberg van Groeneveld, die al in 1614 vermeld werd als herberg De Kromme Elleboog aan de Amsterdamsestraatweg, destijds bekend als de Grote Postweg. Hier konden reizigers hun paarden wisselen en iets gebruiken. Later kreeg het de naam De Vier Heemskinderen en uiteindelijk 't Huis Groeneveld. De postkoets stopte hier en er moest tol betaald worden. Nu is het een rijksmonument.

Uitspanning Groeneveld had ook een overtuin met muziektent en prieel.

Op de hoek van de Eemnesserweg en de Nieuwstraat stond Hotel-café-restaurant De Pauw, met een prachtig terras, een serre en een stalhouderij. Hier konden zowel jong als oud zich vermaken, in de speeltuin en de danszaal. Later werd dit pand omgebouwd tot garagebedrijf Kooij.

45

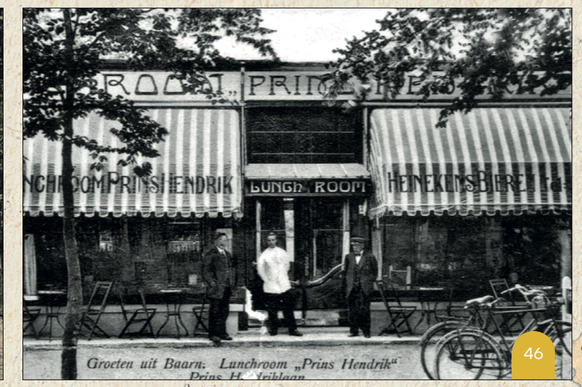

46

47

48

49

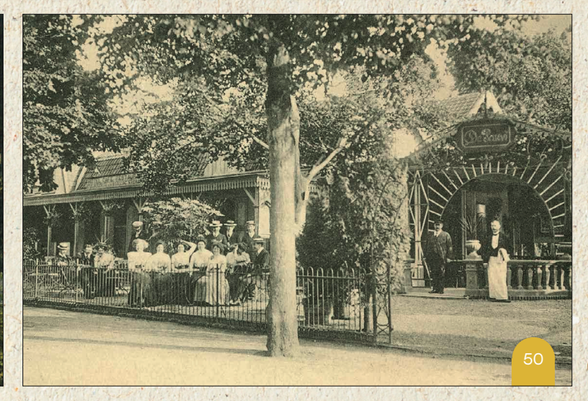
50

45. *Het Oostersch Café was een gezellige plek in de Oosterstraat ter hoogte van de Sparrenlaan.*

46. *Lunchroom Prins Hendrik is nu café Prins Hendrik.*

47. *Café Kuijer, nu Eemlust, aan de Eem bestaat al meer dan 200 jaar.*

48. *Het Kasteel van Antwerpen had een gezellig terras midden in de Laanstraat.*

49. *Restaurant Groeneveld, nu Tutto Pepe, bestaat al sinds 1614. De postkoets stopte er.*

50. *Hotel-café-restaurant De Pauw had een prachtig terras, een danszaal en een speeltuin.*

Logement Van Oosterom, Lage Vuursche, voor de wat smallere beurs.

HORECA - HOTELS

Halverwege de negentiende eeuw trokken steeds meer toeristen naar Baarn om te genieten van de prachtige bossen en schone lucht. Toen in 1874 de spoorlijn van Amsterdam naar Amersfoort gereedkwam en Baarn een eigen station kreeg, nam het aantal bezoekers significant toe.
Een hotel dat al vóór de opening van het station bestond, was Hotel Velaars, vernoemd naar de eerste eigenaar. Het stond op de plek waar nu de Hema is gevestigd. Toen N. Veerman het hotel overnam, liet hij een theaterzaal bouwen. Aan de zijde van de Brink werd een prachtig overdekt terras toegevoegd. In 1914 kwam er een nieuwe eigenaar die de naam veranderde in Hotel Central. Een grote brand in 1922 verwoestte de schouwburg, wat het einde betekende van het hotel in 1938.

Het Badhotel aan de Julianalaan begon ooit als een koudwatergeneesinrichting, een kuuroord dat vanaf het midden van de negentiende eeuw populair was bij de elite van Europa. Toen de belangstelling voor kuuroorden afnam, werd de instelling omgevormd tot het Badhotel, een hotel met internationale allure. Er was zelfs een lift in de toren met uitzicht op de Zuiderzee. Tijdens de oorlog werd het hotel bezet door Duitse officieren, gevolgd door Engelse en Canadese militairen na de bevrijding. Na de oorlog stond het bekend als Grand Hotel Astoria Chalet, maar het bleek niet levensvatbaar.

Hotel Trier lag op de gemeentegrens van Baarn en Soest, maar viel onder de gemeente Baarn. Uit een advertentie blijkt dat het “riant gelegen [was] t.o.v. het paleis van H.M. koningin-moeder”. Het hotel beschikte over een mooi terras, kamers met warm water, een tennisbaan en een paardenstalling.

Het gebouw van Hotel Zeiler staat er nog steeds, maar het hotel hield op te bestaan in 1964. Het stond bekend als een eersteklas hotel, strategisch gelegen op het Stationsplein.
De gasten bestonden voornamelijk uit Amsterdamse notabelen die hier enkele vakantiemaanden doorbrachten.

Hotel De La Promenade, gelegen aan de Amalialaan, opende zijn deuren in 1875. De Gids van Baarn en Omstreken uit 1889 beschrijft: “Op het terras-balcon aan de voorzijde en onder de veranda heeft men een heerlijk zitje dat ‘s zomers het lievelingsplekje der logeergasten is”. Hoewel het terras nu onderdeel is van restaurant Cosa, behoudt het zijn charme. Het hotel is echter sinds enkele jaren gesloten.

Het torentje van het Badhotel is behouden en gerestaureerd.

51. *Hotel De La Promenade was het laatste hotel in Baarn.*

52. *Het Badhotel was aanvankelijk een kuuroord voor de elite. De architect was H.P. Berlage.*

53. *Hotel Trier stond op de gemeentegrens van Baarn en Soest.*

54. *Hotel Zeiler was een eersteklas hotel op het Stationsplein. Het gebouw is nu een kantoor.*

55. *Hotel Central, voorheen Velaars, was inderdaad centraal gelegen op de Brink waar nu de Hema is.*

56. *De advertentie van Hotel De Pauw. Logies met Ontbijt slechts f 1,50.*

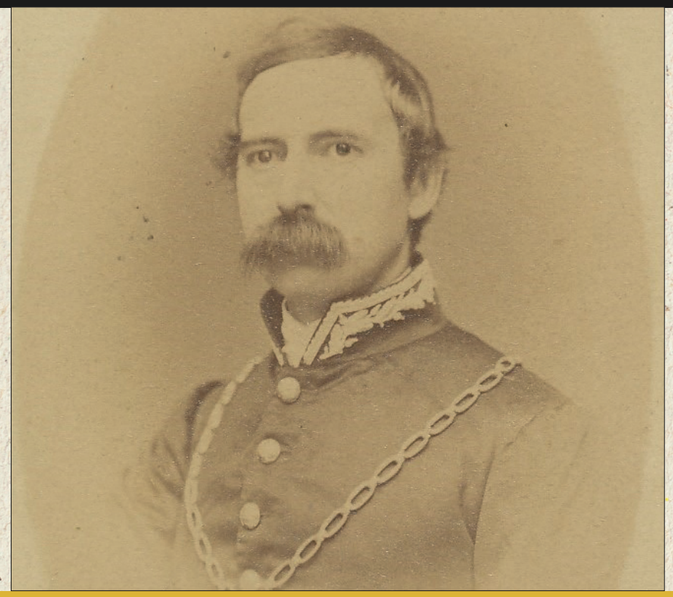

Het Cantonspark was jarenlang de Hortus Botanicus van de Universiteit Utrecht.

J.C.G.C. Laan, burgemeester van Baarn en Eemnes van 1858 tot 1867.

BEKENDE PERSONEN

De lokale gemeenschap in Baarn draait op mensen die hun dagelijks leven leiden. Sommigen zijn slechts radertjes in de machine, anderen hebben aanzienlijke invloed gehad. In Baarn hebben veel invloedrijke mensen gewoond, ondersteund door anderen die vaak minder bekend zijn.

Zo was er een aantal planters die hun geld verdienden in de koloniën. Tegenwoordig kijken wij daar anders naar. Tegelijkertijd moeten we vaststellen dat een van hen, August Janssen een weldoener was. Zijn zomerverblijf was de prachtige villa Canton. Aan hem danken we het Cantonspark en de Wintertuin. Hij schonk ook na de overstroming van 1916 het zwembad aan de Eem aan de Baarnse bevolking.
Hendrik Hornsveld was de nestor van de dahliacultuur in Baarn. Hij ontwikkelde de pioenbloemige dahlia waarmee hij vele prijzen won, zelfs van de Engelse dahliavereniging. Elk jaar werd hij op het paleis ontboden om zijn aanwinsten en kweekvarianten te laten zien.
Baron J.C.F d'Aulnis de Bourouill, neef van de toenmalige burgemeester, was archivaris van Baarn. Met de hand schreef hij een driedelige Chronologische Geschiedenis der Gemeente Baarn.

Iedereen kende Dirk Koffrie en hij kende iedereen in Baarn. Hij werd in 1927 aangesteld als gemeenteomroeper. Op zijn fiets en met zijn bekken verkondigde hij het nieuws. In 1947 hield hij ermee op. Het bekken is in het bezit van de Historische Kring Baerne.

Professor Johanna Westerdijk, directeur van het Centraal Bureau voor Schimmelcultures in Villa Java, was de eerste vrouwelijke hoogleraar in Nederland. Onder haar leiding werd Baarn een centrum van wereldfaam op het gebied van plantenziektekunde en schimmelkunde. Daarnaast was ze actief in de internationale vrouwenbeweging.

Teunis Pluim, beter bekend als Meester Pluim, had een grote sociale bewogenheid en had veel kennis op allerlei gebied. Vooral geschiedenis had zijn grote interesse. Hij schreef talrijke leermethoden en artikelen. Zijn boek Uit de geschiedenis van Baarn beschouwde hij als zijn meesterwerk. In 1904 werd hij hoofd van de nieuwe Westerschool aan de Ferdinand Huycklaan. Hij hielp veel leerlingen, voor het merendeel kinderen van arme dagloners, geheel belangeloos bij hun verdere studie.

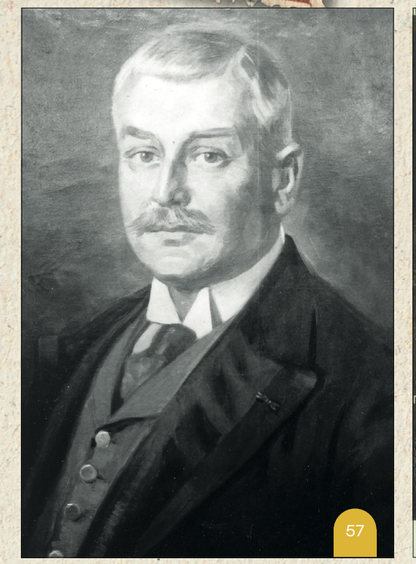

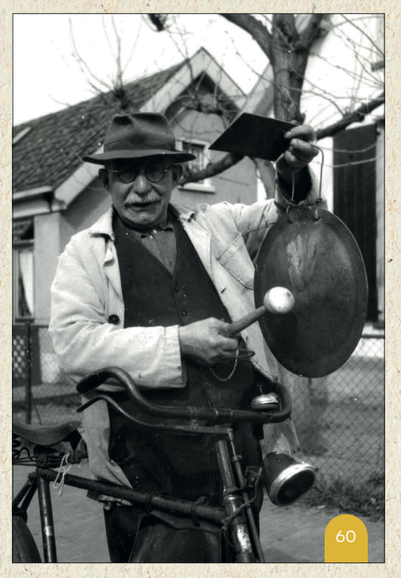

57. *Aan August Janssen dankt Baarn het Cantonspark en de Wintertuin.*

58. *Hendrik Hornsveld was beroemd om zijn dahlia's en won vele prijzen.*

59. *Baron d'Aulnis de Bourouill tekende de geschiedenis van Baarn op.*

60. *Dirk Koffrie was de gemeenteomroeper van Baarn.*

61. *Professor Johanna Westerdijk (midden) was de eerste vrouwelijke hoogleraar. Zij leidde het Centraal Bureau voor Schimmelcultures.*

62. *Meester Pluim schreef Uit de geschiedenis van Baarn, zijn meesterwerk.*

KUNSTENAARS

De beroemdste kunstenaar uit Baarn is zonder twijfel de graficus Maurits Cornelis Escher, die hier woonde van 1941 tot kort voor zijn dood in 1972. Hij is begraven op de Nieuwe Algemene Begraafplaats. Escher ontwierp de twee zuilen in de hal van Het Baarnsch Lyceum. Het kunstwerk 'Concentrische schillen' op de rotonde van de Amsterdamsestraatweg is geïnspireerd op zijn werk. Daarnaast ontwierp Escher ook twee wandkleden, 'Rimpeling' en 'Vogels en Vissen', voor de weverij van De Cneudt.

Franz Stracké, afkomstig uit een kunstenaarsfamilie, genoot internationale bekendheid als beeldhouwer en kunstschilder. De gemeente Baarn bezit enkele van zijn beeldhouwwerken, waaronder 'Liggende jongen met emmer' in de hal van het oude gedeelte van het gemeentehuis.

Helmert Richard van der Flier, ook bekend als de 'schapenschilder', vond veel inspiratie in Baarn en omstreken vanwege de schapenhouderij op de heidegronden. Hij schilderde vaak taferelen met schapen.

63. *Helmert Richard van der Flier schilderde vooral veel landschappen met schapen.*

Jaap de Ruig was een bekende schilder uit Baarn, vooral bekend om zijn schilderijen van Baarnse plekjes. Hij was tevens de oprichter van de werkgemeenschap van beeldende kunstenaars De Eemstreek.

Else van der Feer Ladèr-Lohmann, een expressionistische kunstenaar, kreeg haar opleiding in Duitsland in de jaren 20 van de vorige eeuw. Ze was bevriend met Estella den Boer, een belangrijke Baarnse impressionistische schilderes.

Jan Broerze was een beeldhouwer en kunstschilder, voornamelijk autodidact. Hij had zijn eerste tentoonstelling in 1946 in het Baarnsch Lyceum en was bevriend met Jaap de Ruig.

Andere bekende kunstenaars uit Baarn zijn Paul Ovink, Nieneke Lamme en Michiel Schrijvers.

Naast kunstenaars heeft ook een aantal bekende schrijvers in Baarn gewoond, zij het voor korte of langere tijd: Jacob van Lennep, die logeerde op het landhuis Drakenburg, Hella Haasse, Lodewijk van Deyssel en Maria Dermoût, die hier tijdens en na de oorlog kort was ingekwartierd.

Oude brug bij Eembrugge, door Estella den Boer.

Beeldhouwer Jan Broerze kwam uit een gezin van 15 kinderen.

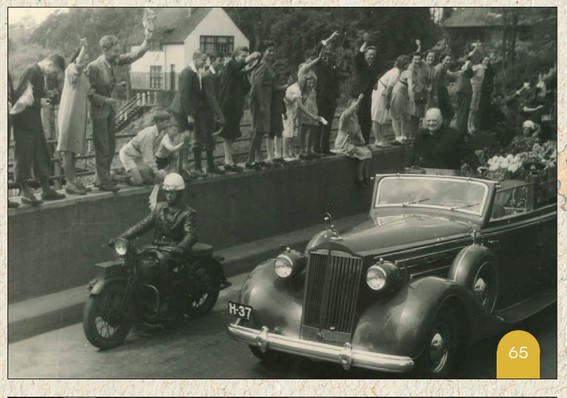

64. *'Liggende jongen met emmer', van Franz Stracké.*

65. *Maurits Cornelis Escher met zijn zonen bij de intocht van Churchill.*

66. *Jaap de Ruig was een autodidact die veel Baarnse plekjes op het doek zette.*

67. *Else van der Feer Ladèr-Lohmann schilderde expressionistische kunstwerken.*

68. *Jan Broerze was lid van De Eemstreek, werkgemeenschap van beeldende kunstenaars.*

Op de jaarkalender van 1888: koning Willem III, koningin Emma en prinses Wilhelmina.

KONINKLIJK HUIS

Paleis Soestdijk is zonder twijfel het bekendste gebouw van de gemeente Baarn vanwege de historische band met het Nederlandse koningshuis. Het paleis werd oorspronkelijk aangekocht door stadhouder Willem III, die het als zomerverblijf gebruikte. Na hem maakten opeenvolgende stadhouders er ook gebruik van, maar het werd pas echt prominent toen prins Willem II het als geschenk van het Nederlandse volk ontving na zijn rol in de Slag bij Quatre Bras en Waterloo. Na de Franse tijd moest het paleis grondig worden opgeknapt.

De Russische tsarendochter Anna Paulowna, vrouw van prins Willem II, verbleef er graag. Later, na de dood van koning Willem III, bracht zijn jonge weduwe Emma er de zomers door met hun dochtertje koningin Wilhelmina. Toen Wilhelmina in 1898 zelf de regering aanvaardde, werd Soestdijk de vaste zomerresidentie van koningin-moeder Emma. Zij onderhield nauwe banden met de inwoners van Baarn en opende het paleispark voor het publiek. Emma bezocht regelmatig de Pauluskerk op de Brink. Na haar overlijden in 1934 bleef het paleis enkele jaren onbewoond.

Ter herinnering aan haar werd een monument opgericht aan de Spoorweglaan (nu Gerrit van der Veenlaan).

Prinses Juliana koos Paleis Soestdijk als haar residentie na haar huwelijk met prins Bernhard. Toen zij eenmaal koningin was, stond zij ieder jaar op haar verjaardag met haar gezin op het bordes om het defilé te aanschouwen en cadeaus in ontvangst te nemen.

De vier prinsesjes, de dochters van Juliana en Bernhard, groeiden op in Paleis Soestdijk en volgden onderwijs aan een speciale afdeling van Het Baarnsch Lyceum, genaamd het Incrementum. Prinses Beatrix en prins Claus woonden op Drakensteyn totdat Beatrix koningin werd en naar Den Haag verhuisde. De prinsjes, waaronder Willem-Alexander, gingen naar de Nieuwe Baarnsche School en later Het Baarnsch Lyceum. Na de troonsbestijging van Willem-Alexander keerde prinses Beatrix terug naar Drakensteyn.

In de Pauluskerk staat nog de stoel van koningin-moeder Emma.

69. *Koningin-moeder Emma was geliefd in Baarn.*

70. *Koningin Wilhelmina met haar man prins Hendrik en de kleine prinses Juliana.*

71. *Koningin Juliana en prins Bernard met de vier prinsesjes op Paleis Soestdijk.*

72. *Prins Claus, prinses Beatrix en hun kinderen in gelukkige tijden op Drakensteyn.*

73. *Bij de kroning van Willem-Alexander. Prinses Beatrix woont dan weer in Lage Vuursche.*

Het paard op de Brink wacht nog steeds op zijn drinkbak.

Hommage aan Maurits Escher.

BEELDEN EN STANDBEELDEN

In Baarn staan vele beelden. Het bekendste standbeeld in Baarn is ongetwijfeld 'Het bronzen paard' (ofwel 'Drinkend paard' hoewel nog steeds zonder drinkbak) op de Brink. Het is ontworpen door de Utrechtse stadsbeeldhouwer Pieter d'Hont en in 1983 aangeboden aan Baarn door uitgeverij en drukkerij Bosch & Keuning. Menig Baarns kind heeft op het paard gezeten.

In het grasperk tegenover de ingang van het gemeentehuis staat sinds 1994 het beeld 'Communicatie' van de Amsterdamse beeldhouwer Aart Lamberts.

De bronzen beelden bij theater De Speeldoos zijn figuren uit de Commedia dell'arte, een Italiaanse vorm van volkstoneel. Links staan Pantalone en Columbine en daarnaast een bokspringende Arlecchino (Harlekijn). De beeldhouwer is Arie Teeuwisse.

Het beeld 'De Omhelzing' van Michiel van Pinxteren staat sinds 2000 in de Laanstraat ter hoogte van de Teding van Berkhoutstraat.

In de cirkelvormige aanleg van het Cantonspark ligt in het midden een hardstenen vijver met daarop een natuurstenen tuinbeeld van een cupido die een cameeschelp draagt. De cupido is gezeten op een dolfijn die op een schelp ligt. Dit rijksmonument is vervaardigd tussen 1750 en 1800.

Op het Stationsplein bij de ingang van de herensociëteit staat het beeld 'Hommage aan Escher' ter gelegenheid van zijn honderdste geboortejaar. Het is gemaakt door de Baarnse kunstenaar Wijnand Zijlmans. M.C. Escher was lid van deze sociëteit en van de Rotary.

In het Cantonspark, bij Kasteel Groeneveld en bij Paleis Soestdijk zijn nog veel meer beelden te vinden. Ook in het Baarnsche Bos staan sinds enkele jaren houten sculpturen, die kledingstijlen uit diverse eeuwen uitbeelden. De Historische Kring Baerne heeft een wandeling langs een aantal van de beelden samengesteld.

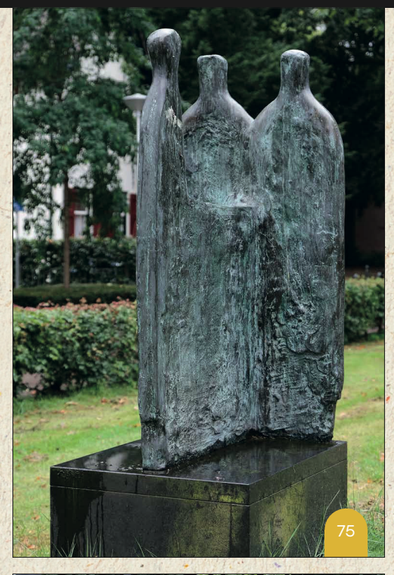

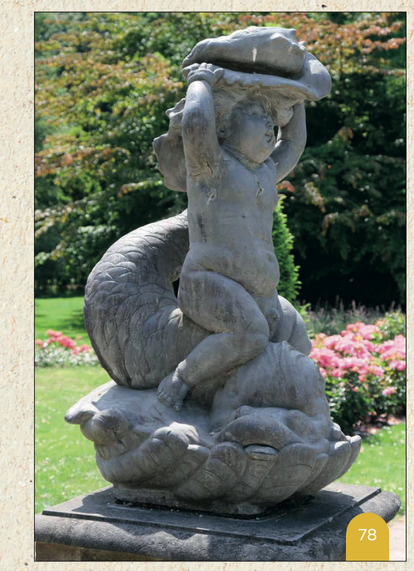

74. *Bijna ieder kind heeft wel eens op 'Het bronzen paard' op de Brink gezeten.*

75. *Dit beeld heet 'Communicatie' en staat tegenover de ingang van het gemeentehuis.*

76. *Voor Theater De Speeldoos staan figuren uit de Commedia dell'arte, gemaakt door Arie Teeuwisse.*

77. *De omhelzing' staat in de Laanstraat voor apotheek Julius.*

78. *Dit rijksmonument van een cupido in het Cantonspark is vervaardigd tussen 1750 en 1800.*

DE TWEEDE WERELDOORLOG

De Britse Polar Bear Division komt als eerste Baarn binnenrijden.

Model C 3.
(aanplakbiljet.)

BERICHT.

Aan het telegraafkantoor is een telegram ontvangen, waarvan hieronder een uittreksel volgt:

ALGEMEENE MOBILISATIE.

Eerste mobilisatiedag:

29 Augustus 1939

Vordering paarden en motorrijtuigen.

Men raadplege de in de gemeente aangeplakte „Openbare kennisgevingen".

Men wordt uitgenoodigd aan bovenstaand bericht zoo spoedig en zooveel mogelijk RUCHTBAARHEID TE GEVEN.

Na de toenemende dreiging in Europa na de inval in Oostenrijk begint ook de Nederlandse regering voorbereidingen te treffen, inclusief in Baarn. Vanwege Baarns strategische ligging in de Grebbelinie, van de Grebbeberg bij de Nederrijn tot het huidige IJsselmeer via de Eem, moeten enkele boerderijen worden afgebroken omdat ze binnen het schootsveld liggen. Tijdens de eerste oorlogsdagen worden burgers geëvacueerd naar Laren, Blaricum en Huizen, waarbij de meeste bezittingen en huisdieren worden achtergelaten. Na het bombardement op Rotterdam capituleert Nederland en kunnen de evacués weer terug.

De oorlogsjaren zijn zwaar. In 1941 wordt een centrale keuken geopend bij de gasfabriek aan de Gaslaan en later ook in de Penstraat. Tijdens de hongerwinter van 1944-45 gaan veel Baarnaars op voedseltochten en worden de tonnen van de centrale keuken tot op de bodem uitgeschraapt voor de laatste restjes voedsel. Joodse gezinnen worden vanaf 1942 weggevoerd en komen om in vernietigingskampen.

Jongeren plegen ook verzet. Zo schildert in de nacht van 23 op 24 januari 1941 Ernst Sillem anti-Duitse teksten op de binnenmuren van Het Baarnsch Lyceum. Veel huizen worden in beslag genomen door de Duitsers. Na de luchtlanding bij Arnhem op 17 september 1944 worden daar de bewoners geëvacueerd en ruim 2000 vluchtelingen worden in Baarn ingekwartierd.

Op maandag 7 mei 1945 wappert dan eindelijk de Nederlandse vlag op de toren op de Brink. De NSB-burgemeester probeert zijn positie te redden met een oranje strik, maar wordt direct naar het politiebureau gebracht. Onder begeleiding van Crescendo keert burgemeester Van Reenen terug, die met applaus wordt ontvangen op het gemeentehuis.
De Duitsers trekken zich terug en marcheren naar huis. De Canadese en Britse bevrijders worden met gejuich begroet. Ze verblijven onder andere in het Badhotel, dat daarvoor bezet was door Duitse officieren.

79

80

81

82

83

84

79. *Loopgraven langs de Eem als onderdeel van de Grebbelinie in 1939.*

80. *In de nacht van 23 op 24 januari 1941 worden deze teksten op de muur getekend in Het Baarnsch Lyceum.*

81. *Voedsel wordt uitgedeeld in de centrale keuken tijdens de oorlog.*

82. *Feest in Baarn bij de bevrijding bij het gemeentehuis waar burgemeester Van Reenen met gejuich wordt begroet.*

83. *De bevrijders zoals de Canadese Highlanders zijn vanaf 18 mei 1945 in het Badhotel gelegerd.*

84. *Terugtrekkende Duitse troepen bij hotel Trier aan de Amsterdamsestraatweg.*

MONUMENTEN

Het standbeeld van Christoffel Pullmann tegenover Paleis Soestdijk herinnert aan een Duitse huursoldaat die in 1787 voorkwam dat patriotten het paleis konden veroveren. Toen hij weigerde zijn wapens in te leveren, werd hij doodgeschoten. Dat schot wekte de soldaten die de patriotten konden verjagen. Prinses Juliana onthulde in 1937 het huidige monument.

De Naald is opgericht ter nagedachtenis aan de veronderstelde heldendaden van prins Willem II in Quatre Bras en Waterloo in de strijd tegen Napoleon. In vier talen worden zijn glorieuze daden verteld. Het monument staat precies aan het eind van de zichtas recht tegenover Paleis Soestdijk.

De Wilhelminabank, een bakstenen herdenkingsbank bij het gemeentehuis op de Brink, werd in 1923 onthuld door prinses Juliana ter ere van het 25-jarig jubileum van koningin Wilhelmina. Bij deze gelegenheid werd Wilhelmina toegezongen door een koor van 400 Baarnse kinderen. Recentelijk is de bank gerenoveerd.

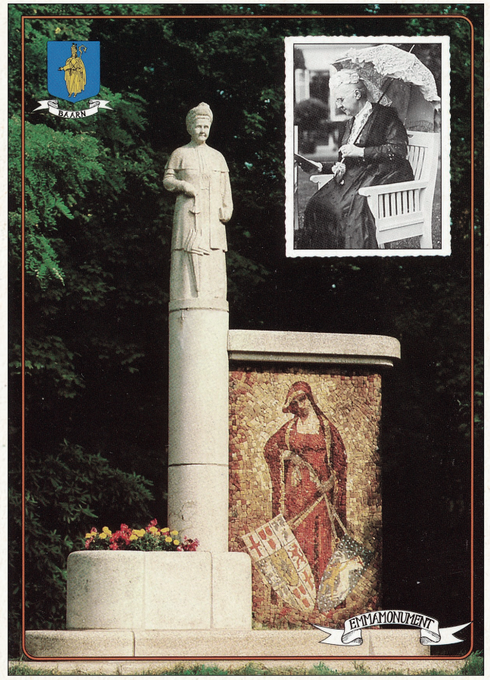

Monument ter nagedachtenis aan koningin Emma. Zij was zeer geliefd in Baarn.

Op de Gerrit van der Veenlaan staat het monument 'De Marinier', ter nagedachtenis aan Lodo en Gerard van Hamel. Lodo was een geheim agent die boven bezet gebied werd gedropt om een radioverbinding tot stand te brengen. Hij zou worden opgehaald door een Engels vliegtuig op het Tjeukemeer maar hij werd verraden door een politieagent en verdween in de Scheveningse gevangenis. Hij werd gefusilleerd op de Bussumer heide. Zijn broer Gerard, die zijn werk overnam, kwam om in concentratiekamp Natzweiler.

Ernst van Kempen verrichtte koeriersdiensten tijdens de Tweede Wereldoorlog voor zijn oudere broer. Toen de wijnopslag van zijn vader werd leeggehaald door de Duitsers volgde hij hen naar de Luitenant-Generaal van Heutszlaan waar het hoofdkwartier van de SS zich bevond. Toen hij opgepakt werd, vonden de Duitsers in zijn zak een beschrijving van een Mills handgranaat. Hij werd in het bos tegenover Julianalaan 11 doodgeschoten. Op de plaats van de terechtstelling ligt nu een herdenkingssteen met kruis.

Het bevrijdingsmonument in het plantsoen van het Amaliapark werd in 1945 geplaatst ter herinnering aan de gevallenen in dienst van het koninkrijk tijdens 1940-1945. In 2001 onthulde prins Bernhard een plaquette met de namen van eenendertig Baarnse oorlogsslachtoffers. Op 27 januari 2016 werd een nieuw monument onthuld ter ere van 45 Joodse Baarnaars die omkwamen in concentratie- en vernietigingskampen tijdens de Tweede Wereldoorlog.

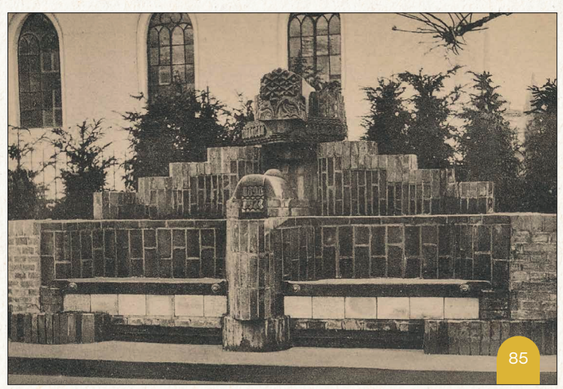

85. *De Wilhelminabank op de Brink ter ere van het 25-jarig jubileum van koningin Wilhelmina.*

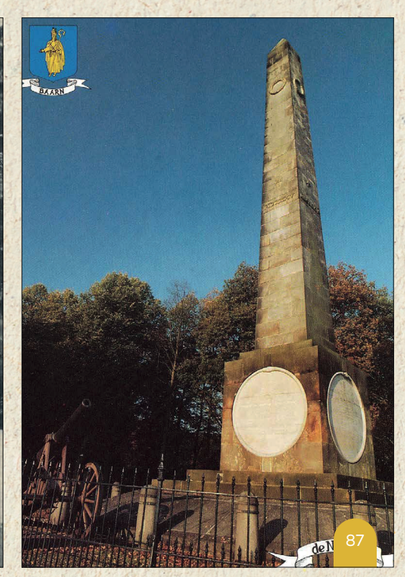

Op het Stationsplein is ook een plaquette voor de slachtoffers van de Japanse bezetting.

86. *Christoffel Pullmann vond de dood bij het verdedigen van Paleis Soestdijk tegen de patriotten in 1787.*

87. *De Naald is een eerbetoon aan prins Willem II voor zijn moedig optreden bij Quatre Bras.*

88. *Het monument ter nagedachtenis aan Lodo en Gerard van Hamel.*

89. *Ernst van Kempen werd kort voor het eind van de oorlog doodgeschoten. Zijn monument staat in het Baarnse Bos.*

90. *Het monument op het Stationsplein is ter nagedachtenis aan allen die in de oorlog de dood vonden.*

HISTORISCHE GEBOUWEN

In Baarn zijn verschillende historische gebouwen te vinden, variërend in grootte en functie, die elk hun eigen verhaal uit verschillende tijdperken vertellen. Uit de Middeleeuwen stamt de kerk op de Brink. Paleis Soestdijk en restaurant Tutto Pepe, zoals nu de oude uitspanning Groeneveld heet, zijn van oorsprong zeventiende-eeuws en Kasteel Groeneveld stamt uit het begin van de achttiende eeuw. Vele kapitale villa's kwamen tot stand rond 1900 zoals een villa in jugendstil uit 1904, gesitueerd bij de Wilhelminavijver aan de Wilhelminalaan, nu een gemeentelijk monument. Een aantal van de hiervoor genoemde panden wordt elders in deze uitgave beschreven.

Hier gaat het echter over historische gebouwen met een andere functie en van een overwegend kleiner formaat zoals de winkel van Boekhandel Den Boer. Het pand stamt uit 1887, maar werd in 1905 grondig verbouwd, ook het interieur, in de toen populaire jugendstil. In 2020 werd de boekhandel door de website **erfgoedbekeken.nl** uitgeroepen tot mooiste boekhandel van Nederland.

De watertoren achter Paleis Soestdijk is de oudste nog bestaande watertoren in Nederland. Hij werd gebouwd in 1680. Een windmolen dreef de watertoren aan. Als er weinig wind was, werd de watertoren aangedreven door een rosmolen in de toren.

Het oude deel van het gemeentehuis, dat een fraaie jugendstil-hal met trappenhuis heeft, werd geopend in 1908. Daarvoor was er een raadhuis aan de Hoofdstraat.

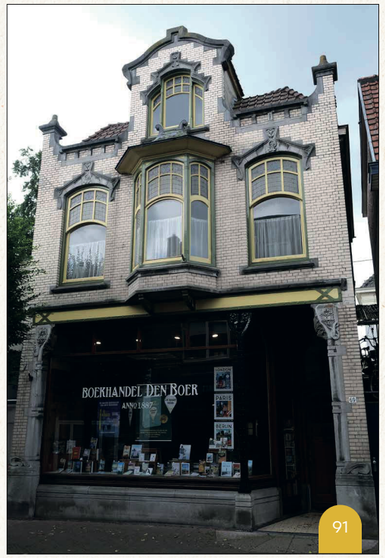

91. *Boekhandel Den Boer wordt wel het mooiste jugendstilpand in de provincie Utrecht genoemd.*

De watertoren aan de Sophialaan.

Het Schoutenhuis aan de Brink was vroeger ook een tijd gemeentehuis. Oorspronkelijk was het een rechthuis, en op deze plek stond al zo'n rechthuis in 1457, waar de schout zijn intrek had. De Rieten Dakjes, zoals het geheel in de volksmond heet, is een voormalige boerderij uit ca. 1700. Nu zijn er enkele winkeltjes in gevestigd.

De Wintertuin, die gereedkwam in 1915, is een tropische kas die ooit onderdeel was van een overtuin van de villa Canton, bewoond door de schatrijke Amsterdamse ondernemer August Janssen. Na zijn dood in 1918 werden kas en botanische tuin ten behoeve van het wetenschappelijk onderwijs geschonken aan de Universiteit van Utrecht. De Wintertuin is nu een rijksmonument. Het heeft diverse functies gehad, zoals galerie en horecagelegenheid met een escape room. Er wordt gezocht naar een nieuwe bestemming.

Eeuwenlang stonden ook in het centrum van Baarn diverse boerderijen.

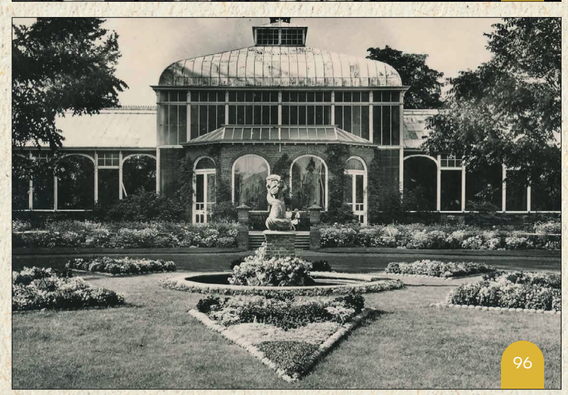

92. *De watertoren uit 1680 achter Paleis Soestdijk.*

93. *Het oudste deel van het gemeentehuis is gebouwd in Hollandse jugendstil.*

94. *Dit Schoutenhuis is van 1870, maar in 1457 stond hier al een huis voor de schout.*

95. *De Rieten Dakjes zijn van oorsprong een boerderij uit ca. 1700.*

96. *De Wintertuin is een van de grootste nog bestaande tropische kassen in Nederland.*

KASTELEN EN BUITENPLAATSEN

Baarn kent een aantal buitenplaatsen en kastelen, waarvan sommige niet meer bestaan. Het belangrijkste kasteel was indertijd 'Ter Eem', rond 1347 gebouwd in opdracht van de bisschop van Utrecht om zijn gebied te beschermen tegen aanvallen van de graaf van Holland. De bisschop verbleef er, wanneer hij van de stad Utrecht op weg was naar zijn gebied Oversticht (Overijssel en Drenthe).

Het kasteel lag strategisch aan de Eem tegenover het dorpje Eembrugge en de brug over de Eem en er werd soms heftig om gevochten. De beruchte legerleider Maarten van Rossum heeft het in 1572 ingenomen. Het kasteel is in 1706 gesloopt. Andere verdwenen kastelen zijn Ekelo bij Lage Vuursche en Drakenburg, dat naast het landgoed Groeneveld was te vinden. Drakenburg was een ridderhofstad, wat betekende dat de eigenaar automatisch lid was van de Staten van Utrecht.

Ook waren er enkele versterkte plaatsen die geen ridderhofstad of kasteel waren, zoals Grimmestein, niet te verwarren met de latere boerderij Grimmestein. Vermogende adel en kooplieden verbleven 's zomers graag in het gezonde en rustige dorp Baarn. Vandaar de aanwezigheid van buitenplaatsen als Paleis Soestdijk, dat werd gebouwd in 1650 en eeuwenlang was bewoond door de Oranjes, Landgoed Pijnenburg en Kasteel Groeneveld, dat werd gebouwd in 1710 en tot 1940 werd bewoond door rijke kooplieden en adel.

De Hooge Vuursche is geen kasteel maar een kapitale villa die werd gebouwd in 1912 door architect Eduard Cuypers. De oorspronkelijke, achttiende-eeuwse buitenplaats met de naam Hooge Vuursche was gelegen nabij de nog bestaande Kruisvijver in het bos. Er heeft vermoedelijk meer dan één villa gestaan op dat landgoed, waarvan de laatste werd gesloopt in 1815. Vaak waren deze bezittingen bedoeld als statussymbool en waren ze een geldbelegging. Ze eisten veel personeel voor gebruik en onderhoud.

Kasteel Drakensteyn wordt nu bewoond door Prinses Beatrix. Het oorspronkelijke gebouw stamt uit 1640, toen een eerder kasteeltje werd herbouwd.

97. *Kasteel Groeneveld werd in 1710 gebouwd.*

98. *Kasteel Drakensteyn werd bewoond door de heren Van Reede en de jonkheren Bosch van Drakestein.*

Veldheer Maarten van Rossum was ooit de schrik van Baarn!

De versterkte plaats Grimmestein.

99. *Het Huis ter Eem. Eembrugge lag destijds aan de andere kant van de rivier.*

100. *Kasteel Drakenburg was een ridderhofstad.*

101. *Paleis Soestdijk, gebouwd rond 1650 en later enkele malen vergroot.*

102. *Kasteel De Hooge Vuursche.*

KOETSHUIZEN

Het koetshuis van Landgoed Pijnenburg, gebouwd in 1917, is een rijksmonument.

Na de aanleg van de spoorlijn Amsterdam-Amersfoort groeide Baarn uit tot een villadorp met allure. Om de welstand te tonen werden statussymbolen als serres, torentjes en koetshuizen rijk uitgevoerd. In Baarn is hiervan nog veel bewaard gebleven zoals het koetshuis van de villa Canton.

Koetshuizen waren oorspronkelijk onbelangrijke dienstgebouwen bij villa's. Ook waren er aan het eind van de 19e eeuw stalhouderijen bij hotels en de grotere pensions. Veel koetshuizen kregen later een woon- of bedrijfsfunctie. Zo staat aan de Oude Utrechtseweg het koetshuis uit 1878 van de eerdere 'Villa Favorita', later 'Hoog Wolde'. De villa is later in gebruik geweest bij Polygram. Het rechter gedeelte van dit koetshuis was eerst een paardenstal, mangelkamer en bovenwoning voor de koetsier. Rond 1900 werd links een rijtuigenremise gebouwd.

In de Pekingtuin staat het koetshuis uit 1890 van herenhuis Holland. Bij feestjes werd het koetshuis wel als danszaal gebruikt. Aan het koetshuis vast zit de vroegere koetsierswoning die later door de tuinlieden werd bewoond.

De twee koetshuizen op Prinses Marielaan 21–25 in de parktuin van het vroegere Badhotel kregen later een woonfunctie.

Het koetshuis links van het hoofdhuis van de buitenplaats Buitenzorg werd in 1949 tot woning verbouwd. Nog later werd het gebruikt als Scoutingmuseum.

Tegenover Het Baarnsch Lyceum ligt verscholen in het Baarnse Bos het koetshuis met stallen van het vroegere landgoed De Eult. Het koetshuis uit 1860 werd gebruikt door bosarbeiders en tuinlieden van Paleis Soestdijk. Het koetshuis is na een renovatie door een corridor verbonden met de vroegere stallen.

Het koetshuis in de Pekingtuin heeft elementen van de oorspronkelijke paardenstal.

103. *Koetshuis van villa Favorita, later onderdeel van Hoog Wolde, aan de Oude Utrechtseweg.*

104. *Koetshuis van herenhuis Holland in de Pekingtuin.*

105. *Koetshuis Badhotel. Later was hierin galerie De Zoete Inval gevestigd.*

106. *Koetshuis Buitenzorg, nu Scoutingmuseum.*

107. *Koetshuis van de villa Canton aan de Javalaan.*

108. *Koetshuis De Eult in het Baarnse Bos.*

KERKEN

Tot aan de Reformatie was er in Baarn maar één kerk, namelijk een rooms-katholieke op de Brink. Deze was toegewijd aan de heilige Nicolaas en heette dus Sint Nicolaaskerk. Het oorspronkelijke gebouw stamt uit ca. 1385. Er zijn aanwijzingen dat er daarvoor op deze plek ook een kerk of kapel heeft gestaan. In 1580 werd het kerkgebouw toegewezen aan de protestanten en mochten de katholieken geen kerkdiensten meer houden. Vanaf 1703 deden ze dat weer wel, in een schuurkerk (een schuur die als schuilkerk dient) aan de Zandvoortweg. In 1861 kon men weer een 'echte' kerk bouwen, die aan de Kerkstraat kwam te staan. Deze kerk ging ook Sint Nicolaaskerk heten. In 1904 werd dit kerkgebouw te klein voor de parochie en het werd daarom vervangen door het gebouw dat er nu nog staat. Er kwam toen ook een pastorie naast, later vervangen door een modernere versie. Achter de kerk ligt de katholieke begraafplaats.

In de zeventiende eeuw werd ten behoeve van het gloednieuwe landgoeddorp De Vuursche een protestante kerk gebouwd, die Stulpkerk wordt genoemd. Daarbij werd ook een kerkhof aangelegd, dat nog steeds in gebruik is en waar enkele landgoedeigenaren begraven liggen. Vanaf de negentiende eeuw kwamen er diverse protestante geloofsgenootschappen in Baarn bij, zoals gereformeerd en apostolisch, en daardoor ook meer kerken zoals de Calvijnkerk aan de Tromplaan, de Kruiskerk aan de Oude Utrechtseweg, die nu Paaskerk wordt genoemd, de Opstandingskerk aan de Eemweg en het zogenaamde Witte Kerkje aan de Kampstraat. In het Witte Kerkje, de Pauluskerk en de Paaskerk worden vaak klassieke concerten gegeven. De Opstandingskerk is vanwege de ontkerkelijking jaren geleden verdeeld in appartementen en de Maria Koninginkerk aan de Maatkampweg zal wellicht plaats maken voor woningbouw. Baarn heeft ook een kerk gehad voor de dolerenden: de doleantie was een kerkscheuring in 1886, die geleid werd door dominee Abraham Kuyper. Waar deze (schuur)kerk heeft gestaan is niet duidelijk. Misschien in de Turfstraat achter een kruidenierswinkel? Inmiddels heeft Baarn ook een moskee, aan de Bremstraat.

De Pauluskerk op de Brink.

Koning-stadhouder Willem III had een eigen bank in de Pauluskerk.

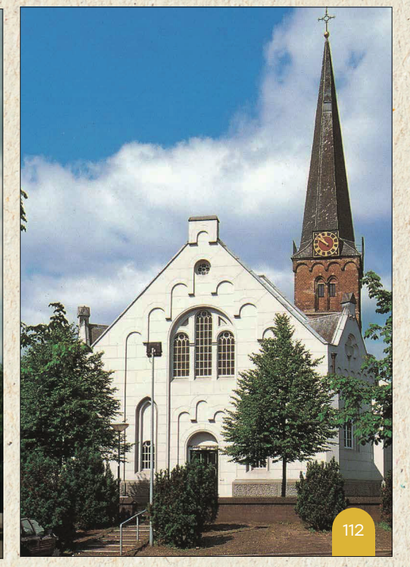

109. *De Sint Nicolaaskerk uit 1904 aan de Kerkstraat met links de voormalige pastorie.*

110. *Kerk in de Laanstraat in de voormalige School met de Bijbel, op de hoek met de Teding van Berkhoutstraat.*

111. *De Paaskerk aan de Oude Utrechtseweg, eigenlijk Kruiskerk genaamd.*

112. *De Pauluskerk is het oudste kerkgebouw van Baarn (circa 1385).*

113. *Het Witte Kerkje van de Nederlandse Protestantenbond stamt uit 1893.*

114. *De Stulpkerk in Lage Vuursche uit 1659 is bijzonder vanwege haar kruisvorm.*

SCHOLEN

De beroemdste onderwijzer van Baarn heette Meester Pluim.

Tegeltableau uit kleuterschool Lenteleven.

Het onderwijs in het boerendorp Baarn was aanvankelijk lager onderwijs, gegeven door een koster zonder onderwijsopleiding. Pas na de invoering van de Wet op het lager onderwijs van 1806 werd het onderwijs beter geregeld: er kwamen goed opgeleide leerkrachten, meer lagere scholen, veel later basisscholen genoemd, en een inspectie. Vanwege de verzuiling werden er katholieke, protestantse en openbare scholen opgericht. Kleuterscholen waren eerst nog aparte instellingen, vaak bewaarscholen genoemd. Lenteleven aan de Acacialaan was een van de bekendste, met tegeltableaus ingemetseld in de muren die kinderliedjes en kinderspelen voorstellen. Vele daarvan zijn nu terug te vinden in Theater De Speeldoos.

Begin twintigste eeuw besloten vooraanstaande Baarnaars voor hun kinderen neutraal onderwijs te organiseren: zij richtten twee scholen op: in 1910 een basisschool, de Nieuwe Baarnsche School, en in 1919 een lyceum, dat Het Baarnsch Lyceum ging heten. Deze beide scholen bestaan nog steeds. Het lyceum was toen een nieuw schooltype, waarin gymnasium en hogereburgerschool (hbs) in één organisatie zitten. Later had Het Baarnsch Lyceum jarenlang ook een afdeling met een eigen programma alleen voor meisjes, de mms.

Ook kende Baarn lange tijd twee scholen voor middelbaar algemeen voortgezet onderwijs (mavo), namelijk een katholieke, de Kennedy-mavo, en een protestantse, de Waldheim-mavo. De laatste mavo bestaat nog steeds en is met Het Baarnsch Lyceum aan de Torenlaan in één gebouw ondergebracht, dat in 2011 door koningin Beatrix werd geopend.

Het Baarnsch Lyceum kreeg landelijke bekendheid vanwege de uitstekende pedagogische kwaliteiten van de eerste rector, dr. J.A. vor der Hake. Niet alleen in Baarn en Soest, maar ook ver daarbuiten, zoals in Amsterdam en Bilthoven, stuurden ouders hun kinderen naar dit lyceum. Ook het koninklijk paar kende de verdiensten van deze rector en wilde hun vier dochters graag onder zijn leiding laten werken. Daarvoor werd een dependance opgericht met kleine klassen in een villa aan de Amalialaan, Incrementum geheten, wat ‘uitbreiding’ betekent.

Enkele scholen dragen namen van leden van de koninklijke familie zoals de Koningin Wilhelminaschool aan de Dalweg. Dat werd tijdens WO II door de Duitse bezetters niet gewaardeerd, zodat die namen werden vervangen.

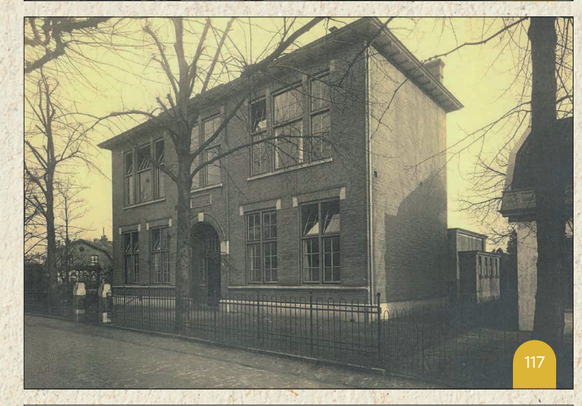

115. *De Aloysiusschool is een katholieke school, genoemd naar een heilige.*

116. *Op de Nieuwe Baarnsche School zaten de zonen van koningin Beatrix.*

117. *De protestantse Amalia-Astroschool is genoemd naar een huisarts.*

118. *De openbare Koningin Julianaschool bevat nu appartementen.*

119. *De Koningin Wilhelminaschool heeft een protestantse signatuur.*

120. *Het Baarnsch Lyceum startte in villa Waldheim aan de Stationsweg.*

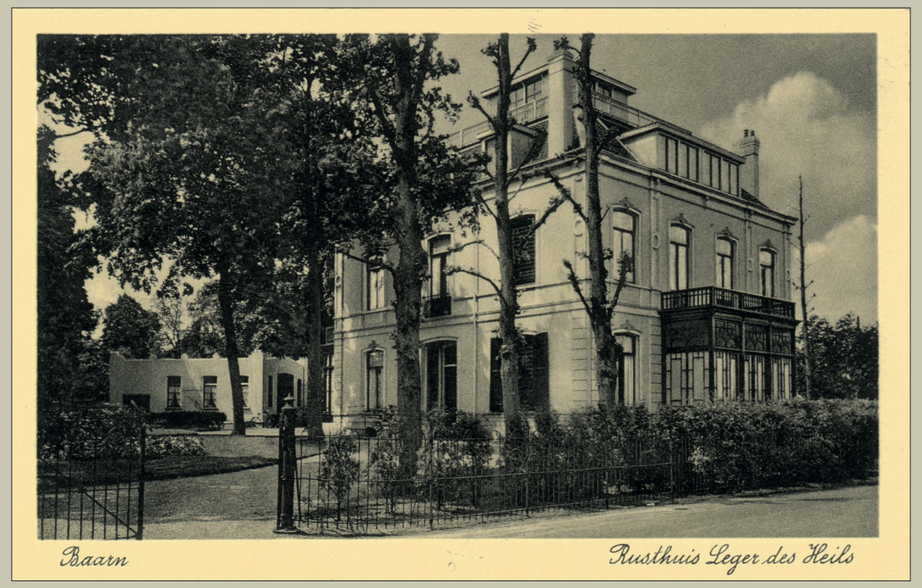

Rusthuis De Blinkert, van het Leger des Heils.

GEZONDHEIDSZORG

In 1890 richtte een aantal vooraanstaande Baarnaars de Vereeniging tot Ziekenverpleging op. De polikliniek was ondergebracht in het Gebouw voor Christelijke Belangen in de Weteringstraat. De rijwielbrancard werd voor de oorlog vervangen door een tweedehands ziekenauto van Albert van der Hoef van de Parkgarage aan de Amalialaan. Na de oorlog werd het vervoer verzorgd door Ries Kooij. Binnen enkele jaren bleek de nieuwe polikliniek te klein. Het nieuwe Diaconessenhuis aan de Pekinglaan (nu Torenlaan) had vier ziekenhuiskamers met elk 6 bedden, een operatiekamer, isoleercel, verbandkamer en wachtkamer. In 1972 opende koningin Juliana een nieuw en groter ziekenhuis, Maarschalksbos. Twintig jaar later zou dit met Zonnegloren uit Soest samengaan onder de naam Medisch Centrum Molendael. Na een fusie met Amersfoortse ziekenhuizen werd de naam gewijzigd in Meander Medisch Centrum.

In 1886 kreeg Baarn de eerste apotheek, die in 1908 werd overgenomen door Maria Julius. Het Rode Kruis verruilde haar eerste vestiging aan de Prinses Marielaan voor het Nutsgebouw in de Burgemeester Penstraat, waar ze tot medio 2024 heeft gezeten. In de oorlog waren er noodziekenhuizen in villa's aan de Wilhelminalaan en Spoorweglaan, nu Gerrit van der Veenlaan.

Het 'groene graf' Baarn had behoefte aan zorg voor ouderen, dus ook aan verpleeghuizen. Destijds waren er vele particuliere verzorgingshuizen in grote villa's zoals villa Woelwijck op Emmalaan 5. In 1920 kocht het Leger des Heils de villa Nelly Marie aan de Zandvoortweg. Het kreeg de naam De Blinkert en was bestemd voor de officieren. Ook De Harscamp aan de Ringlaan diende enkele jaren als verpleeghuis. In Lage Vuursche was verpleeghuis St. Elisabeth gevestigd.

Aan de Zandheuvelweg kwamen twee instellingen voor mensen met een beperking. In 1955 opende de congregatie van de Kleine Zusters van de Heilige Joseph de inrichting voor zwakzinnigen Nieuwenoord, later Amerpoort. Aan de overzijde van de Zandheuvelweg startte in 1969 het hervormde Eemeroord, thans Sherpa.

In het Nutsgebouw bevond zich een klein Rode Kruismuseum.

121. *Personeel van het Rode Kruis in uniform tijdens de oorlog.*

122. *Het ziekenhuis aan de Torenlaan ongeveer 100 jaar geleden.*

123. *Verpleegsters in de operatiezaal van het ziekenhuis op de Torenlaan.*

124. *Ziekenauto, gestationeerd bij garage Kooij.*

125. *Ziekenhuis Maarschalksbos.*

Mondharmonicavereniging Excelsior tijdens een concours in de Pekingtuin.

VERENIGINGEN

Het verenigingsleven bloeit in Baarn, hoewel het moeilijk blijft om vrijwilligers te vinden voor de diverse werkzaamheden. Zomaar een greep: Speeltuinvereniging Oosterkwartier, Schaakvereniging, Historische Kring Baerne, Vrienden van de Pauluskerk, Crescendo, Toneelvereniging Karakter, Eembridge, Hengelsportvereniging De Snoekbaars, Postduiven Vereniging De Pool, Vereniging School- en Werktuinen, diverse zangkoren, Groei & Bloei. We kunnen ze onmogelijk allemaal noemen hier. We lichten er een paar uit, allereerst natuurlijk de Historische Kring Baerne, omdat vrijwilligers van deze vereniging het album hebben samengesteld dat nu voor u ligt. De HKB bestaat dit jaar 50 jaar en is in die jaren uitgegroeid tot een club met meer dan 700 leden en 70 vrijwilligers.

Toneelvereniging Karakter is zelfs iets ouder: zij is voortgekomen uit diverse andere toneelverenigingen en opgericht in 1973. Ter gelegenheid van het 100-jarig jubileum van het spoor brachten zij het stuk ‘Spooktrein’. Karakter brengt vooral komediestukken en kluchten, en eens per jaar een Eenakterfestival dat altijd volle zalen trekt.

Bijna alle Baarnaars kennen de Vereniging voor School- en Werktuinen, want wie heeft daar niet tijdens zijn of haar schooltijd een tuintje gehad? Dit jaar bestaat deze vereniging 100 jaar. Ze zijn begonnen aan de Kerkstraat, achter het zusterhuis, maar moesten verhuizen toen daar de Schilderswijk werd gebouwd. Inmiddels heet de vereniging ‘Stichting Natuur- en Milieu Centrum Baarn’. Het doel is hetzelfde: de kinderen bewust maken van de natuur en van de oorsprong van gezond voedsel door ze hun eigen groenten te laten kweken.

Speeltuinvereniging Oosterkwartier beheert een prachtige speeltuin aan de Dahliastraat. De speeltuin is kort na de oorlog geopend en heel veel Baarnse kinderen hebben hier gespeeld. Ruim 15 jaar geleden zijn alle speeltoestellen vernieuwd. De speeltuin draait geheel op vrijwilligers.

Crescendo is opgericht in 1894 en bestaat dus al 130 jaar en er zit nog steeds heel veel muziek in. Bij allerlei festiviteiten in het dorp treden ze op en er worden ook regelmatig concerten gegeven. Er zijn verschillende orkesten en ensembles met professionele dirigenten en er is een eigen muziekschool.

Baarn kende vroeger tal van toneelverenigingen en muziekgezelschappen.

126

127

128

129

130

126. *De Historische Kring Baerne aan de Hoofdstraat 1a.*

127. *Toneelvereniging Karakter met jubileumvoorstelling ‘Motie van wantrouwen’ in 2023.*

128. *School- en Werktuinen nog op de eerdere locatie achter het zusterhuis aan de Kerkstraat.*

129. *Speeltuin Oosterkwartier aan de Dahliastraat.*

130. *Muziekvereniging Crescendo, opgericht in 1894.*

THEATERS

Baarn kent van oudsher een bloeiend theaterleven. Al rond 1900 was er een concert- en schouwburgzaal achter Hotel Velaars, later Hotel Central op de Brink waar nu de Hema is. Vooral in de wintermaanden traden gerenommeerde toneelgezelschappen in het theater op, met grote namen zoals Louis Bouwmeester en De La Mar. Helaas werd de zaal in 1922 volledig door brand verwoest en niet meer herbouwd.

Dat betekende niet het einde van theatervoorstellingen in Baarn: Villa Waldheim, waar Het Baarnsch Lyceum onderdak had, bezat een theaterzaal en de Herensociëteit aan het Stationsplein nam enkele jaren later het initiatief om een nieuw theater neer te zetten aan de Nicolaas Beetslaan: Musis Sacrum. Vooral een concertzaal hoewel die ook als theaterzaal dienstdeed. Wim Sonneveld heeft er opgetreden, en de revue van Snip en Snap werd hier op de planken gebracht. De oorlog luidde het begin van het einde in van Musis Sacrum. Het raakte in de jaren na de oorlog zo in verval dat in 1976 besloten werd tot afbraak.

Foyer van Theater De Speeldoos.

De eerste voorstelling in De Speeldoos werd gegeven op 21 september 1974 in een oud klaslokaal van de sociale academie De Nijenburgh aan de Rembrandtlaan, verduisterd met landbouwplastic voor de ramen en met TL buizen aan het plafond. Dat voldeed natuurlijk niet en in 1983 werd besloten tot de bouw van een echte theaterzaal, die in 1985 feestelijk werd geopend door burgemeester Miedema. Nu is Theater De Speeldoos niet meer weg te denken uit het culturele leven van Baarn.

Ook voor filmliefhebbers had Baarn iets te bieden: bioscoop Flora aan de Laanstraat, in het pand waar nu de Trekpleister zit. Het pand werd in 1930 als bioscoop gebouwd en 40 jaar lang geëxploiteerd door de familie Visser. Je kon kaartjes krijgen voor de rangen stalles, parket, loges en balcon. Er waren 420 stoelen. De portier, gestoken in admiraalsuniform, verwelkomde de bioscoopbezoekers. In 1972 viel het doek voorgoed. Teruglopende bezoekersaantallen en een door de gemeente geweigerde subsidie maakten sluiting onvermijdelijk.

Inmiddels kent Baarn vele podia, vooral voor concerten: Paleis Soestdijk, Kasteel Groeneveld en diverse kerken in Baarn. Ook in de Pekingtuin vinden concerten plaats. Het culturele leven bloeit in Baarn!

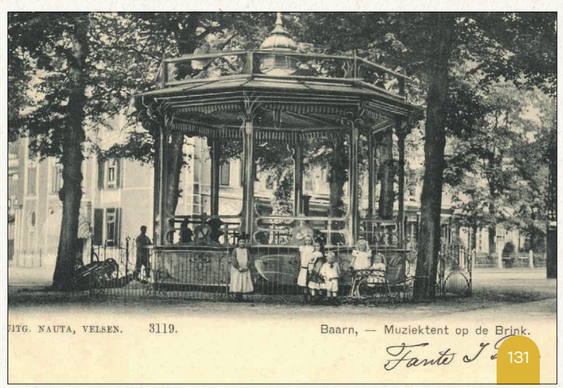

131. *Muziektent op de Brink.*

Burgemeester Miedema speelde piano bij de opening van De Speeldoos.

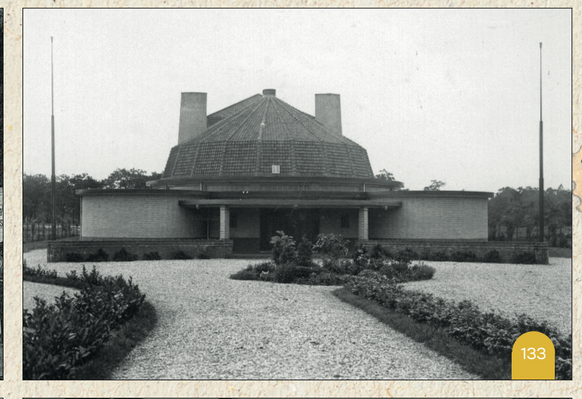

132. *Hotel Velaars met de schouwburgzaal. Een aanplakbiljet met de aankondiging van een optreden in het raam.*

133. *Musis Sacrum, afgebroken in 1976.*

134. *Theater De Speeldoos bestaat in 2024 50 jaar.*

135. *Bioscoop Flora aan de Laanstraat.*

136. *De muziekkoepel in de Pekingtuin*

SPORT EN RECREATIE

De Baarnsche Manege aan de Torenlaan.

Baarn had en heeft veel sportverenigingen: voetbalverenigingen (TOV, Eemboys, S.V. Baarn en zelfs een voetbalvereniging van Paleis Soestdijk), de Baarnsche Mixed Hockeyvereniging, Racketcentrum de Geeren, Fietscrossclub de Wheely's, tafeltennisvereniging Elan, Break Stars, Budofit, kortom te veel om hier allemaal op te sommen.

Tennis is altijd al een geliefde sport geweest in Baarn. Er waren veel particuliere banen bij de grote villa's en diverse hotels. Het Badhotel had drie tennisbanen, die later werden overgenomen door de BLTC, de Baarnsche Lawn Tennis Club en weer later door Phonogram, het bedrijf van Philips, voor haar eigen club: PhonoSmash. De BLTC, die ruim 100 jaar bestaat, was inmiddels verhuisd naar een nieuw aangelegd tennispark in het bos bij het Bosbad.

Fietsen was natuurlijk een geliefde bezigheid in de Baarnse bossen, maar er is ook een echte professionele wielerbaan geweest in het Wilhelminapark, ter hoogte van de huidige Hertog Hendriklaan, van 1897 tot 1900. Fietsen was een nieuwe bezigheid, velen moesten eerst leren hoe ze zo'n vélocipède konden berijden. Er werden wielerwedstrijden georganiseerd waar bekende namen op afkwamen, zoals Jaap Eden. Daarnaast waren er bloemencorso's en andere evenementen. Helaas vielen de bezoekersaantallen later tegen en werd de baan verkocht. Het erbij gelegen café-restaurant werd opgedoekt en werd weer woonvilla, de villa Vijverberg, aan de kop van de Wilhelminavijver.

De bossen leenden zich intussen ook uitstekend voor ritten te paard, en zo was er de Baarnsche Manege aan de Torenlaan van waaruit ruiters en amazones lange ritten kon maken. De paarden konden tijdens pauzes onderweg gestald worden bij de diverse horecagelegenheden.

Er waren twee kampeerplekken in Baarn: De Zeven Linden, die er nog steeds is, en Camping Bestevaer bij de jachthaven aan de Eem, met het theehuis van Thijmen de Ruig. Daarnaast is er nog een dagcamping en is er de kuil bij Lage Vuursche waar menigeen de dag doorbrengt, al dan niet met picknick of barbecue.

Jhr. Van Reenen (later burgemeester) werd in 1906 tenniskampioen van Nederland.

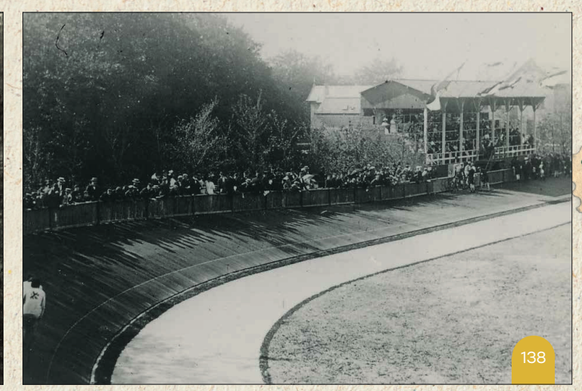

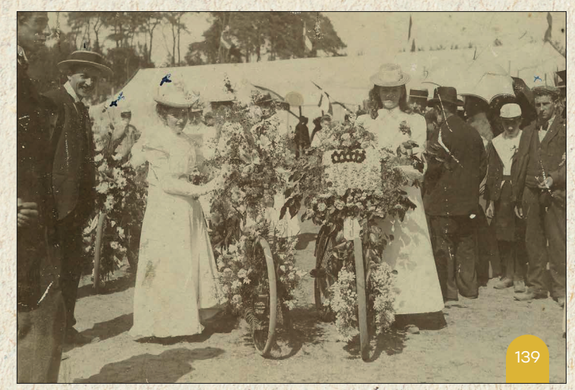

137. *Eerste wielerwedstrijd op hoge fietsen, achter de winkel van De Ruijter in de Brinkstraat.*

138. *Wielerbaan in het Wilhelminapark.*

139. *Bloemencorso op de wielerbaan in het Wilhelminapark.*

140. *Baarnsche Voetbalvereniging (1908-1983).*

141. *Tennisvereniging PhonoSmash aan de Prinses Marielaan.*

142. *Camping Bestevaer aan de Eem.*

Schaatsen op de Eem nabij de Badinrichting.

WATERSPORT

In de loop der tijd hebben velen de rivier gebruikt om te vissen, te zwemmen of om deze te bevaren. Toen door de watersnood van 1916 de oude zweminrichting was weggeslagen, gaf August Janssen opdracht tot de bouw van twee nieuwe zwembaden (A en B). Hij schonk ze vervolgens aan de gemeente. De zweminrichting op de foto was bad A, en werd geopend op 8 augustus 1916. Bad A was bestemd voor de betere stand, dus moest er betaald worden om te kunnen zwemmen. In het andere zwembad baadde 'het gewone volk', gratis. Dit volksbad werd pas op 30 juni 1917 officieel geopend. Toen het zwemwater uit de Eem was afgekeurd werd het openluchtzwembad in 1951 door de gemeente gesloten.

In 1923 werd de Baarnsche Watersportvereniging 'De Eem' opgericht. Het botenhuis lag precies tussen twee in 1916-1917 door August Janssen gebouwde zwembaden in. De vereniging vierde vorig jaar haar 100-jarig bestaan.

Direct na de oorlog liet Thijmen de Ruig van zweminrichting bad A een jachthaven maken met de naam Bestevaer. De camping aan de August Janssenweg lag er 's winters verlaten bij, dus richtte hij samen met de exploitant van theetuin 'de Watermolen' een ijsbaan op. Overal waar water in ijs veranderde werd geschaatst: op de Wilhelminavijver, de Grote Kom, bij Kasteel Groeneveld en op de Eem. De ijsbaan aan de Geerenweg kwam later.

Op 31 juli 1954 werd Bosbad De Vuursche geopend. Dit openluchtbad wordt gevoed door leidingwater.

Sportcentrum De Trits, geopend in 1977, bestaat naast een afdeling voor zaalsporten en fitness uit een overdekt zwembad. Het zwemgedeelte werd al in 1971 geopend en wordt nu gebruikt door zowel recreanten als door zwemclub De Vuursche en Duikteam Baerne.

Langs het Zuidereind ligt de accommodatie van watersportvereniging Eemland, voortgekomen uit zeilvereniging Bestevaer. De haven ontstond door zandwinning ten behoeve van de Piet Heinlaan.

In 1932 verdween het getij in de Eem door afsluiting van de Zuiderzee.

143

144

145

146

147

143. *Zweminrichting (Bad A) aan de August Janssenweg.*

144. *Zwembad, en aangemeerde zeilboten (1937).*

145. *Baarnse Roei- en Zeilvereniging De Eem. Skiff en Vier met stuurman.*

146. *Bosbad De Vuursche.*

147. *Overdekt zwembad, op de locatie van het latere sportcentrum De Trits.*

Oudhollandse markt, evenement in 1908.

TRADITIES EN EVENEMENTEN

Baarn heeft en had vele tradities en evenementen, sommige nieuw, andere al heel oud. Zo laat de foto zien dat al in het begin van de vorige eeuw evenementen werden georganiseerd. Eerder nog waren er bloemencorso's met versierde fietsen. De intocht van St. Nicolaas mag hier natuurlijk niet ontbreken. Deze heeft een extra dimensie gekregen omdat het Pietenhuis enkele jaren op Paleis Soestdijk was ondergebracht. Vroeger kwam de Sint per trein aan, tegenwoordig komt hij per boot over de Eem aangevaren. De Pieten zien er zelf tegenwoordig ook een beetje anders uit: het zijn nu roetveegpieten. Wat niet is veranderd, is de tocht door de Laanstraat, met muziek, acrobatiek en heel veel pepernoten die via het pepernotenkanon over de kinderhoofdjes worden afgeschoten.

Een traditie die nieuw leven is ingeblazen is de Ronde van Baarn, een wielerwedstrijd die inmiddels ook uit het buitenland deelnemers aantrekt. Dit jaar beleefde Hartje Baarn, zoals het evenement inmiddels heet, de 16e editie.

De Kerststallenroute, voor het eerst op bescheiden schaal georganiseerd in 1995, telt inmiddels meer dan 300 kerststallen, gemaakt van de meest uiteenlopende materialen, klassiek en modern. Bezoekers komen zelfs uit het buitenland om de route te lopen.

Het Lathyrus Festival op Kasteel Groeneveld is ook een klassieker; tegenwoordig vinden we daar ook de Trotsmarkten. Er is het Traditioneel Gerij, met prachtige koetsen uit binnen- en buitenland, het Alltogether Festival met muziek en eten en drinken uit alle windstreken. Vorstelijk Proeven, het Notenkrakersfestival, themamarkten, de Avondvierdaagse en natuurlijk Koningsdag, vroeger Koninginnedag, waar al heel vroeg in de ochtend de kleedjes worden gespreid om spulletjes te verkopen, blokfluit te spelen, of een grabbelton te exploiteren.

Bijzonder voor Baarn was het Koninklijk Defilé op de verjaardag van koningin Juliana, op Paleis Soestdijk. De hele koninklijke familie stond op het bordes, en delegaties uit het hele land, sommige in klederdracht, trokken langs en gaven cadeaus. Soms volgde dan nog een rijtoer over de Amsterdamsestraatweg.

Lage Vuursche heeft zo zijn eigen tradities, met het schapen scheren, het Houthakkersfeest en Vuurol, een interactieve theaterbelevenis in de bossen rond het dorp.

Al rond 1900 werden diverse evenementen georganiseerd in Baarn.

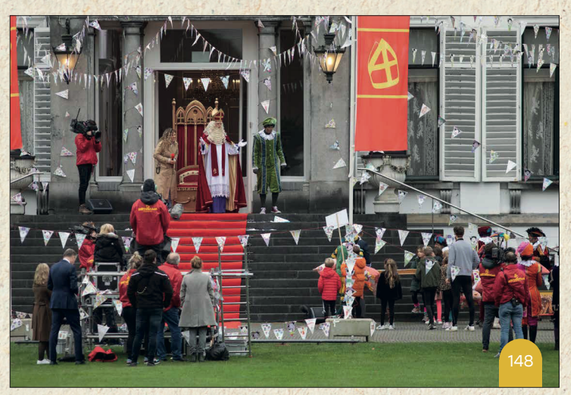

148. *Sint-Nicolaas op het bordes van het Pietenhuis.*

149. *De ronde van Baarn.*

150. *Kerststal tijdens de Kerststallenroute.*

151. *Koninginnedag 60-er jaren.*

152. *Defilé bij Paleis Soestdijk.*

BIJZONDERE PLEKKEN

Rond Baarn en Lage Vuursche vinden we indrukwekkende overblijfselen van de vroegste bewoners van deze streken: grafheuvels. Ze stammen uit de Bronstijd, vanaf 3000 v. Chr. Het betreft crematiegraven: de as werd bewaard in urnen die vervolgens werden bijgezet in grafheuvels. De Oudheidkamer van de Historische Kring Baerne bewaart enkele van deze urnen. De vroegste bewoners woonden op zandheuvels en de uitlopers van de Utrechtse Heuvelrug, hoog genoeg om geen last te hebben van het zompige veen in het Eemdal en dicht genoeg bij het water om te vissen en riet te winnen.

Heel veel later werden de inwoners van Baarn begraven in en rondom de kerken. De welgestelden in de kerk (de 'rijke stinkerds', want erg fris was dat natuurlijk niet), de wat armere bevolking erbuiten. Het begraven in de kerk werd op den duur verboden, en wegens ruimtegebrek werd aan de Berkenweg/Acacialaan (eerst nog Kerkhoflaan genoemd) een Algemene Begraafplaats aangelegd in 1828. Dit gemeentelijk monument kan bezocht worden, de sleutel kan worden gehaald bij het politiebureau. De laatste begrafenis hier vond plaats in 1975. Het geheel wordt onderhouden en waar nodig gerestaureerd door vrijwilligers van de Historische Kring Baerne.

Inmiddels was er ook een Nieuwe Algemene Begraafplaats aangelegd, aan de Wijkamplaan, op grond gekocht van koningin Emma. Er waren ruime kavels voor de zeer welgestelden, wat kleinere kavels voor de middenklasse en de arme bevolking werd gratis begraven, op voorwaarde dat de begrafenis voor 12 uur 's middags plaats zou vinden.

Het Hertenkamp aan de Eemnesserweg is een geliefde plek in Baarn. Het bestaat al sinds de jaren 30 van de vorige eeuw en er zijn niet alleen herten, ook geitjes, kippen, ganzen en pauwen worden er verzorgd. In een aparte volière worden siervogels gehouden.

Twee prachtige parken in Baarn zijn het Cantonspark en de Pekingtuin, waar vroeger het in Chinese stijl gebouwde huis Peking stond. Dit huis is er inmiddels niet meer omdat het niet geschikt was voor het Hollandse klimaat. Er kwam een nieuwe villa voor in de plaats dat nu een verzorgingstehuis voor ouderen is. Vroeger was hier het belastingkantoor gehuisvest.

Vorig jaar vierde de poffertjeskraam in de Pekingtuin zijn 50-jarig jubileum.

IJskelder bij Groeneveld, waar ijs uit de vijvers werd opgeslagen voor de koeling van voedsel en drank in de zomermaanden.

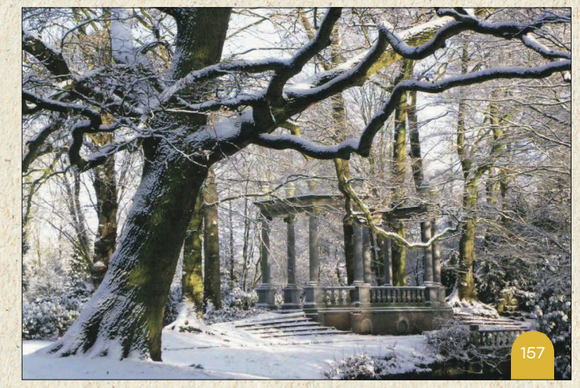

153. *Grafheuvels bij Lage Vuursche.*

154. *Oude begraafplaats aan de Acacialaan.*

155. *Toegang van de Nieuwe Algemene Begraafplaats aan de Wijkamplaan.*

156. *Hertenkamp in het Maarschalksbos.*

157. *Cantonspark met de colonnade van landgoed Oud-Roosenburgh.*

158. *De Pekingtuin.*

BOERDERIJEN

Boerderij van de familie Dorrestein, Eembrugge.

De oudste nog bestaande herinnering aan het agrarische verleden van Baarn zijn ‘De Rieten Dakjes’ aan de Laanstraat. Dat de huidige Kerkstraat vroeger Schaapsdrift heette, bewijst ook de agrarische oorsprong van Baarn. Via de Schaapsdrift werden de schapen richting Oosterhei gedreven. Tegenwoordig zijn buiten de bebouwde kom, aan het Zuidereind, in Eembrugge en bij Groeneveld nog boerderijen.

Grimmestein is een oude T-boerderij aan het Zuidereind (Suurend) langs de oostelijke oever van de Eem. Al in de 13e eeuw werden hier vijf hofsteden gebouwd op lage terpen, van zuid naar noord zijn dat de Netelenburch, Wolkenberg, Grimmestein, Bloemberg en Zonne.

Na de aanleg van de spoorlijn groeide Baarn uit zijn jasje. Er moesten woningen bijgebouwd worden. Veel boerderijen langs de Zandvoortweg maakten plaats voor woonwijken in de jaren 60 van de vorige eeuw. Wie herinnert zich niet de reeks boerderijen langs de Zandvoortweg met de namen van hun bewoners zoals Schimmel, Van der Wardt, Zonneveld, Daatselaar en Schothorst?

Boerderij ‘De Eult’ ligt tegen het Baarnse Bos aan, langs de Torenlaan. De boerderij in de huidige vorm werd begin 1900 gebouwd en was tot 1977 eigendom van Koningin Juliana.

Boerderij Ravenstein is één van meerdere boerderijen die in de 18e eeuw op landgoed Groeneveld werden gebouwd. Andere bekende zijn Oost-Indië, Wildenburg en de Ossenstal en meer westelijk De Kaap, Engeland en Groeneveld. In Hoeve Ravenstein worden nu biologische en streekgebonden producten verkocht.

Rond 2010 werd ook de markante boerderij van Van Paridon op de hoek Eemstraat/Kerkstraat gesloopt. De woningen die er voor terugkwamen zijn in de vorm van de boerderij met hooiberg gebouwd, zodat het ‘agrarisch’ uiterlijk bleef bestaan. Ook de boerderij van Schouten aan de Hoofdstraat werd gebouwd in de vorm van de oude boerderij.

De Boerderij van Van Romen moest worden afgebroken tijdens de mobilisatie in 1939.

159. *Hoeve Grimmestein aan het Zuidereind.*

160. *Boerderij Van Romen langs de Eem aan het Zuidereind.*

161. *Boerderij Wildenburg.*

162. *Boerderij Schothorst aan de Zandvoortweg.*

163. *Boerderij Van Paridon.*

164. *Boerderij De Eult.*

De Eem en de polder in de winter.

NATUUR

De Baarnse natuur wordt aan de oostzijde bepaald door de Eem en aan de westzijde door de bossen op de hoger gelegen delen.

Langs de Eem lagen wei- en hooilanden die regelmatig overstroomden. De bedijking en kanalisering van de Eem zorgden voor veiligheid maar verarmden ook de natuur.

Na de laatste dijkverhoging kreeg het Eemwater meer ruimte. Met de omvorming tot natuurgebied wordt het water langer vastgehouden. Aan de oostoever van de Eem liggen de buitendijkse gronden Wolkenberg en de Bruggematen. De Eemerwaard, in het Eemdal aan de westkant, verkreeg een beschermde status.

Na de laatste ijstijd ontstonden er zandverstuivingen die in de Middeleeuwen langzamerhand begroeid raakten. Door houtkap en begrazing ontstond een open heidegebied. Toen veel bossen voor houtproductie werden aangelegd ontstonden rechte vakken met monocultuur.
De laatste decennia is het beheer gericht op meer variatie. In de boswachterij zijn grafheuvels en monumentale eiken. Statige beukenlanen zijn overblijfselen van de landgoederen.
Het bosgebied wordt afgewisseld met open heidegebied van De Stulp.

Het Baarnse Bos hoorde bij De Eult. Het is dan ook meer een cultuurbos dan een natuurlijk bos. De geometrische hoofdstructuur van het sterrenbos bestaat uit kaarsrechte lanen die uitkomen op de Grote Kom. De berceau is een loofgang die ontstond door twee rijen beukenbomen met de kruinen naar elkaar toe te snoeien.

Om turf te kunnen winnen in het hoogveenmoeras bij Lage Vuursche moest het worden ontwaterd. De ontginning gebeurde in opdracht van het Nonnenklooster Oostbroek in De Bilt. De turf werd vanuit het Nonnenland via de Praamgracht vervoerd naar de Eem of via Maartensdijk naar de stad Utrecht. Na de schoonmaak van het Pluismeer in 1996 ontstond op de arme zandgrond een venvegetatie, waardoor ook het veenpluis een kans kreeg. Door een verbinding van het meertje en het heidegebied werd uitwisseling tussen planten en dieren mogelijk.

De naam 'Pluismeer' is afgeleid van veenpluis (wollegras).

165. *De Eem met woonboten. Op de achtergrond een vrachtboot met zand en grind.*

166. *De zes wegen, Zevenlindenweg.*

167. *De Grote Kom in het Baarnse Bos.*

168. *Heide op De Stulp.*

169. *Het Nonnenland.*

HET DORP DE VUURSCHE

De dorpskom in Lage Vuursche rond 1900.

De Vuursche, later Lage Vuursche geheten, is een betrekkelijk jong dorp, want het werd pas in 1640 gesticht door Gerard van Reede, heer van Drakensteyn. Hij wilde gronden van de Vuursche laten ontginnen en bewerken en had daar arbeiders voor nodig. Zij moesten natuurlijk ergens wonen, dus kwamen er huizen, een school voor de kinderen, een korenmolen en een kerk. In de opkamer van een boerderij werd recht gesproken, later kwam in dit pand restaurant De Lage Vuursche. Zo ontstond een dorp, dat toen De Vuursche genoemd werd. De korenmolen moest later worden afgebroken omdat er door de bomengroei te weinig wind was.

Gerard van Reede liet in 1640 op de gronden die zijn vader Ernst in 1626 had verworven, het huidige achthoekige kasteeltje Drakensteyn bouwen. Het werd waarschijnlijk ontworpen door Jacob van Campen, die het stadhuis van Amsterdam (nu Paleis op de Dam) ontwierp. In Drakensteyn woonden enkele generaties van de familie Bosch van Drakestein. In 1959 werd het eigendom van prinses Beatrix die er sinds 2014 weer woont. In 1857 werd het dorp bij de gemeente Baarn ingedeeld. In de twintigste eeuw zijn Lage Vuursche en de bossen eromheen steeds meer een geliefd toeristisch oord geworden, waar gewandeld en gefietst wordt. Aansluitend gaat men vaak in het dorp uit eten, vooral de pannenkoekenrestaurants zijn in trek.

De smidse, bewoond door enkele generaties Vervat, die er jarenlang vervallen bij stond, is onlangs gerestaureerd. Het klooster Sint Elisabeth met de kapel is gesticht in 1927 op grond die werd geschonken door jonkvrouw Elisabeth Bosch van Drakestein.

In de bossen rond Lage Vuursche ligt een aantal grafheuvels. Het gebied was al in de prehistorie bewoond. De zwerfkei is geen offersteen zoals in diverse bronnen wordt genoemd, maar is tijdens de ijstijd uit Scandinavië hiernaartoe gevoerd.

De zwerfkei zou bloedsporen vertonen, als je erin prikt!

170. *Klein Drakenstein werd in 1780 gebouwd voor de rijke gezusters Van Loon.*

171. *De kapel van het klooster Sint Elisabeth.*

172. *De smidse van Lage Vuursche, onlangs gerestaureerd.*

173. *De zwerfkei, tijdens de ijstijd uit Scandinavië hiernaartoe gevoerd.*

174. *De oude korenmolen, afgebroken wegens gebrek aan wind.*

175. *Restaurant De Lage Vuursche is gevestigd in een zeventiende-eeuwse boerderij.*

Spaaroverzicht

Jumbo Winkel
O 1
O 2
O 3
O 4
O 5
O 6

Winkels
O 7
O 8
O 9
O 10
O 11
O 12

Historische bedrijven
O 13
O 14
O 15
O 16
O 17
O 18

Fabrieken
O 19
O 20
O 21
O 22
O 23
O 24

Woonwijken
O 25
O 26
O 27
O 28
O 29

Bijzondere wegen
O 30
O 31
O 32
O 33
O 34

Bruggen
O 35
O 36
O 37
O 38
O 39

Openbaar vervoer
O 40
O 41
O 42
O 43
O 44

Horeca-cafés
O 45
O 46
O 47
O 48
O 49
O 50

Horeca - hotels
O 51
O 52
O 53
O 54
O 55

Bekende personen
O 56
O 57
O 58
O 59
O 60
O 61
O 62

Kunstenaars
O 63
O 64
O 65
O 66
O 67
O 68

Koninklijk Huis
O 69
O 70
O 71
O 72
O 73

Beelden en standbeelden
O 74
O 75
O 76
O 77
O 78

De Tweede Wereldoorlog
O 79
O 80
O 81
O 82
O 83
O 84

Monumenten
O 85
O 86
O 87
O 88
O 89
O 90

Historische gebouwen
O 91
O 92
O 93
O 94
O 95
O 96

Kastelen en buitenplaatsen
O 97
O 98
O 99
O 100
O 101
O 102

Koetshuizen
O 103
O 104
O 105
O 106
O 107
O 108

Kerken
O 109
O 110
O 111
O 112
O 113
O 114

Scholen
O 115
O 116
O 117
O 118
O 119
O 120

Gezondheidszorg
O 121
O 122
O 123
O 124
O 125

Verenigingen
O 126
O 127
O 128
O 129
O 130

Theaters
O 131
O 132
O 133
O 134
O 135

Sport en recreatie
O 136
O 137
O 138
O 139
O 140
O 141
O 142

Watersport
O 143
O 144
O 145
O 146
O 147

Tradities en evenementen
O 148
O 149
O 150
O 151
O 152

Bijzondere plekken
O 153
O 154
O 155
O 156
O 157
O 158

Boerderijen
O 159
O 160
O 161
O 162
O 163
O 164

Natuur
O 165
O 166
O 167
O 168
O 169

Het Dorp De Vuursche
O 170
O 171
O 172
O 173
O 174
O 175

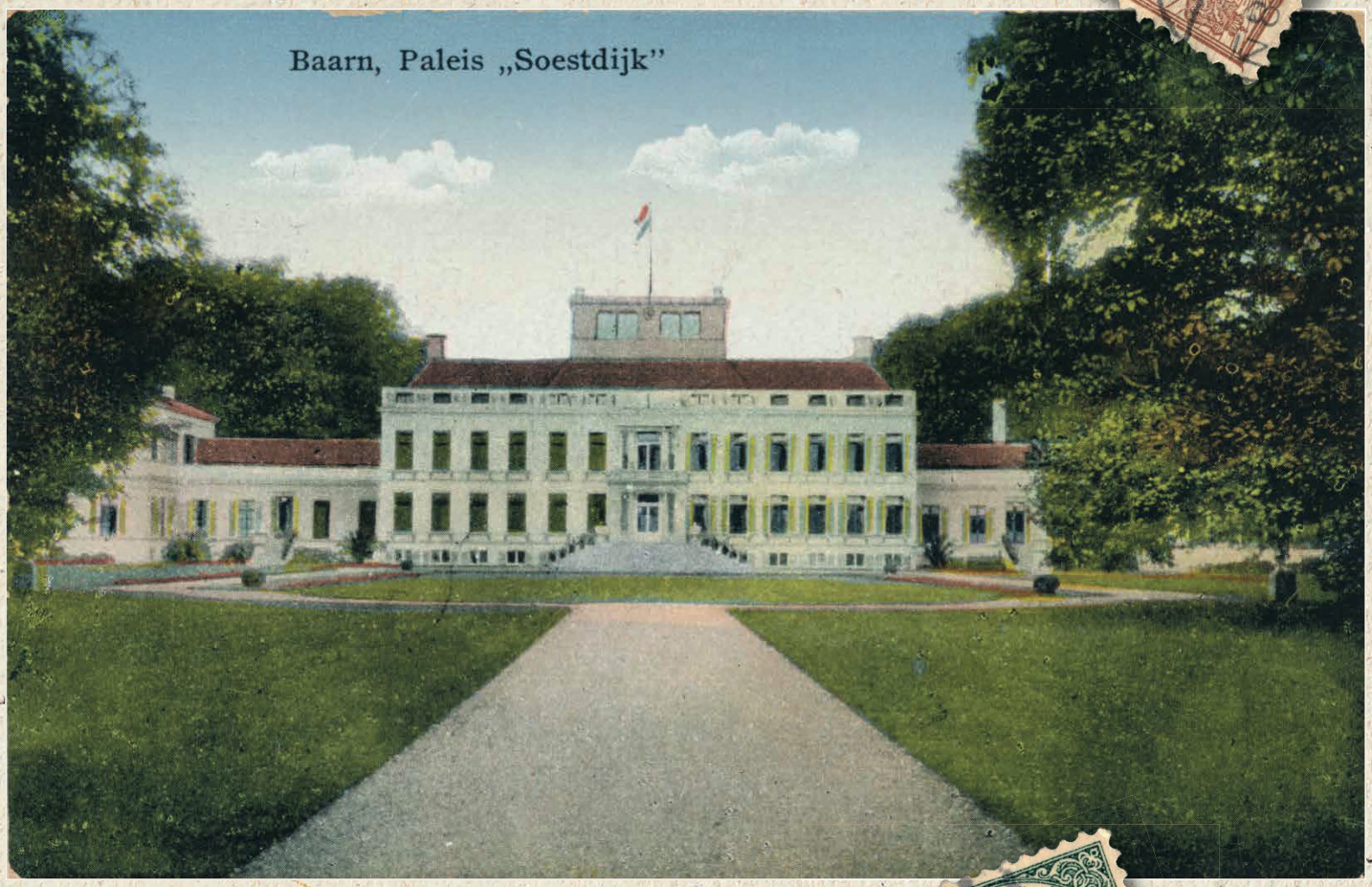

JUMBO
DEN BLANKEN
-BAARN-

50 HISTORISCHE KRING Baerne